

Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

December 2023

Inhoudsopgave

1. Introductie	4
Context MVB-beleid Pensioenfonds Vervoer	4
Uitgangspunten en MVB-overtuigingen.....	4
Themabepaling Pensioenfonds Vervoer	5
Deelnemersuitvraag	5
Ambities en doelstellingen MVB-beleid.....	5
Ambitieniveau van Pensioenfonds Vervoer.....	5
Kortetermijndoelstellingen	5
Middellange termijndoelstellingen 2030	6
Lange termijndoelstellingen	6
Uitgangspunten en internationale kaders	6
Internationale kaders	7
Wet- en regelgeving.....	8
Reikwijdte van MVB-beleid	8
Governance.....	9
2. Rol van ESG in beleggingsproces: ESG-integratie	10
ESG-Integratie	10
Reikwijdte ESG-integratie.....	10
Monitoring ESG-integratie vermogensbeheerders.....	11
3. MVB instrumenten	12
Screening van bedrijven op schenden van internationale normen.....	12
Betrokken belegger	12
Engagement	13
Fiscale aspecten bij ondernemingen waarin wij beleggen	13
Engagement ESG Nederland.....	14
Deelnemen aan collectieve initiatieven	14
Escalatiestrategie door bredere inzet van aandeelhoudersrechten en uitsluiting	15
Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.....	15
Goede corporate governance draagt bij aan langetermijnwaardecreatie	16
Corporate governance uitgangspunten	16
Uitvoering	16
Transparantie.....	16
Uitsluitingsbeleid	17
Uitsluiten van landen.....	17
Uitsluiting van bedrijven	17
Doelinvesteringen.....	19
4. Specifiek MVB beleid illiquide beleggingscategorieën	20
Vastgoed	20

Hypotheke	20
5. Rapportage en verantwoording	22
6. Uitwerken van thema's van Pensioenfonds Vervoer	23
Thema Werknemersrechten	23
Thema Klimaatverandering (inclusief CO ₂ -uitstoot)	25
Thema Milieu - Biodiversiteit	30
Bijlage 1: 'Due diligence proces'	34
Bijlage 2: Uitsluitingscriteria controversiële wapens	42
Bijlage 3: Uitgangspunten van de Global Compact van de Verenigde Naties	43
Bijlage 4: Principles for Responsible Investment	44
Bijlage 5: Beloningsbeleid	45

1. Introductie

Context MVB-beleid Pensioenfonds Vervoer

Pensioenfonds Vervoer wil invulling geven aan zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid en daarnaast verantwoorde beleggingsmogelijkheden benutten. In 2008 heeft Pensioenfonds Vervoer voor het eerst een beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen vastgesteld en in dat jaar zijn ook de Principles for Responsible Investment ondertekend. Sindsdien wordt het beleid periodiek geëvalueerd en verder ontwikkeld.

Pensioenfonds Vervoer is een lange termijn belegger en heeft als doelstelling een goed pensioen voor nu en voor later voor haar deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Daarbij vindt het pensioenfonds het belangrijk rekening te houden met maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). Pensioenfonds Vervoer stimuleert bedrijven waarin zij belegt maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Op deze wijze geeft Pensioenfonds Vervoer invulling aan langetermijnwaardecreatie.

Uitgangspunten en MVB-overtuigingen

Voor het ontwikkelen en implementeren van een MVB-beleid is het van belang te weten waar Pensioenfonds Vervoer voor staat en welke uitgangspunten en overtuigingen het pensioenfonds belangrijk vindt. Hiertoe heeft Pensioenfonds Vervoer MVB-overtuigingen vastgesteld. Deze MVB-overtuigingen zijn de volgende:

- De belangrijkste drijfveren voor het voeren het MVB-beleid zijn: het maatschappelijk perspectief, de reputatiebeheersing en de risico-rendementsverhouding.
- MVB is een integraal onderdeel van het beleggingsbeleid en vraagt daarom regelmatig tijd en aandacht tijdens de bestuursvergadering.
- Bij toepassing/uitbreiding van gevoerd MVB-beleid neemt het pensioenfonds het kostenaspect hiervan te allen tijde in overweging. Hierbij wordt beoordeeld of de reikwijdte van de MVB-beslissing de omvang van de te maken kosten rechtvaardigt.
- Pensioenfonds Vervoer vindt het belangrijk om zich op te stellen als een fatsoenlijke partij. Het pensioenfonds vindt het belangrijk om de beleggingsportefeuilles te vrijwaren van maatschappelijk onwenselijke activiteiten en accepteert (beperkte) rendementsafwijkingen als gevolg van het gevoerde MVB-beleid.
- Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat het toepassen van ESG-integratie (meenemen van duurzaamheidsinformatie) binnen de beleggingsportefeuilles op de lange termijn een neutraal tot positief effect heeft op het risico-rendementsprofiel van de portefeuille.
- Naast financiële-, risico- en rendementsoverwegingen worden ook MVB-overwegingen meegenomen bij het selecteren van (nieuwe) managers en mandaten.
- Het is de overtuiging van het pensioenfonds om aan vermogensbeheerders geen performance fee te betalen.
- Omdat het terrein van verantwoord beleggen nog volop in ontwikkeling is, hanteert Pensioenfonds Vervoer waar nodig een aanpak van 'explore and adapt' waarbij het beleid in korte cycli (waar nodig) wordt bijgesteld.

Themabepaling Pensioenfonds Vervoer

In zijn MVB-beleid richt Pensioenfonds Vervoer zich op een aantal specifieke thema's. Deze zijn mede gebaseerd op deelnemersonderzoek, waarbij het draagvlak voor het MVB-beleid periodiek getoetst wordt bij de achterban.

De gekozen thema's zijn:

- Werknemersrechten
- Klimaatverandering (incl. CO₂-uitstoot)
- Milieu (biodiversiteit, water en afval)

In hoofdstuk 6 van dit beleid geeft Pensioenfonds Vervoer een nadere toelichting hoe het fonds invulling geeft aan de thema's Werknemersrechten, Klimaatverandering en Milieu.

Deelnemersuitvraag

Jaarlijks toetsen we het draagvlak voor ons MVB beleid onder onze deelnemers via een uitvraag. Daarnaast heeft in de zomer van 2021 een kwalitatief onderzoek plaatsgevonden onder een beperkte groep deelnemers en werkgevers die dit beeld bevestigt. In de zomer van 2022 hebben we een deelnemersonderzoek over MVB uitgevoerd. Een duidelijke meerderheid van de deelnemers die dit onderzoek hebben ingevuld staat achter de keuzes die het pensioenfonds maakt op gebied van duurzaamheid en klimaat.

De slotzin van de missie van Pensioenfonds Vervoer is "alles voor een goed pensioen". De opgehaalde beelden bij deelnemers plaatst dit in een kader waarbij aandacht moet zijn voor een leefbare toekomst. Wij blijven het draagvlak voor het MVB beleid onder de deelnemers monitoren.

Ambities en doelstellingen MVB-beleid

Ambitieniveau van Pensioenfonds Vervoer

Pensioenfonds Vervoer heeft zijn ambitieniveau als volgt bepaald:

- Het pensioenfonds heeft de ambitie dat het MVB-beleid op de gehele portefeuille wordt toegepast, daar waar mogelijk en implementeerbaar. Als randvoorwaarde kiest het pensioenfonds voor een pragmatische aanpak.
- Het pensioenfonds wil op een verstandige manier gebruik maken van de mogelijkheden en ontwikkelingen op gebied van MVB-beleid en instrumenten. Daarbij zullen we waar mogelijk vooruitstrevend acteren.
- Het pensioenfonds wil een positieve (en liefst meetbare) bijdrage leveren aan maatschappelijke ontwikkelingen en verduurzaming stimuleren.

MVB is continu in ontwikkeling. In toenemende mate worden ook vanuit wet- en regelgeving nieuwe vereisten opgesteld waar pensioenfondsen aan moeten voldoen, ook op het gebied van MVB. Pensioenfonds Vervoer zal uiteraard aan deze regels voldoen. Daarnaast maakt het pensioenfonds eigen keuzes en formuleert het korte- en lange termijndoelstellingen.

Kortetermijndoelstellingen

Jaarlijks worden acties vastgesteld die uitgevoerd worden in het kader van het MVB-beleid, waarbij eveneens vaak aandacht is voor het klimaatrisicobeleid.

- Transparantie vergroten over MVB ontwikkelingen en de inzet van MVB instrumenten door Pensioenfonds Vervoer, met nadruk op de door het pensioenfonds geformuleerde thema's (doorlopend in MVB halfjaarverslag).
- Continueren van het aanscherpen en implementeren van ESG-integratie bij portefeuillemanagers conform het MVB-beleid van Pensioenfonds Vervoer (tjidslijn: in 2024).
- Continueren met het implementeren van de CO₂-reductiedoelstellingen bij de relevante liquide beleggingsportefeuilles (tjidslijn: in 2024).
- Welke mogelijkheden en risico's zitten er aan het toepassen van meer positieve selectie in de beleggingsportefeuille, zowel bij liquide als bij illiquide beleggingen? (Anders gezegd: is meer focus op positieve keuzes mogelijk (versus negatieve keuzes, cq. uitsluiten)? (tjidslijn: in 2024)
- Onderzoeken gevoeligheid hypotheek- en vastgoedportefeuilles voor klimaatverandering. (tjidslijn: in 2024)
- Onderzoeken welke kwantitatieve / forward-looking datapunten er zijn op de voor ons relevante thema's en indien beschikbaar hierop beleid formuleren. (tjidslijn: in 2024)
- Vaststellen van een databeleid voor MVB. (tjidslijn: in 2024)
- Welke afwegingen spelen een rol bij de keuze om green bonds van fossiele bedrijven (onder strikte voorwaarden) wel of niet toe te staan in de portefeuille? (tjidslijn: in 2024)
- Onderzoeken welke allocatie naar impactbeleggingen passend is (mede gegeven het nieuwe pensioenstelsel) (tjidslijn: in 2024)

Middellange termijndoelstellingen 2030

Pensioenfonds Vervoer kiest voor een CO₂-reductie aanpak van de portefeuille ten opzichte van een vast referentiepunt, namelijk de CO₂ van de benchmark per ultimo 2020. Dat is ook het moment dat Pensioenfonds Vervoer gestart is met het klimaatbeleid. De eerste stap is een CO₂-reductie van de liquide portefeuille van 30% ten opzichte van de benchmark per ultimo 2020. Dat ligt in lijn met de klimaatbenchmarks die de Europese Unie heeft geformuleerd. We streven ernaar om jaarlijks de CO₂-uitstoot van de portefeuille te reduceren, zodanig dat na 10 jaar (in 2030) een reductie van 50% is gerealiseerd, in lijn met de doelstelling van de EU.

Lange termijndoelstellingen

Pensioenfonds Vervoer wil in 2050 een netto emissieneutrale (net zero) belegger zijn. De intentie is om in 2030 een CO₂ reductie te realiseren die in lijn ligt met het pad van Parijs, dat is circa 50% CO₂ reductie in de liquide portefeuille ten opzichte van ultimo 2020.

Uitgangspunten en internationale kaders

Om invulling te geven aan maatschappelijk verantwoord beleggen maakt Pensioenfonds Vervoer gebruik van internationale en breed geaccepteerde normenkaders. Deze kaders worden door het pensioenfonds onderschreven en worden gebruikt bij de beoordeling van de ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt. De onderstaande kaders vormen daarmee de basis voor het MVB-beleid van het pensioenfonds.

Het gaat om de volgende internationale kaders:

- UN Global Compact¹

¹ <https://www.unglobalcompact.org>

- OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen²
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights³
- Principles for Responsible Investing (PRI)⁴
- Sustainable Development Goals (SDGs)⁵
- Sustainable Finance Disclosure Regulation en de Taxonomieverordening

Internationale kaders

Het *UN Global Compact* vindt haar oorsprong in internationaal breed geaccepteerde verdragen, zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, de conventies van de International Labour Organisation, de Verklaring van Rio inzake Milieu & Ontwikkeling en de anti-corruptie principes van de UN Conventie tegen Corruptie.

De *OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen* maken duidelijk wat van ondernemingen wordt verwacht op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Ze bieden ondernemingen handvatten over hoe om te gaan met kwesties zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Volgens deze richtlijnen worden bedrijven geacht de daadwerkelijke en mogelijke negatieve impact van hun handelen op belanghebbenden te identificeren, voorkomen en verminderen. Daarnaast onderscheiden de OESO-richtlijnen consumentenbelangen, wetenschap en technologie, mededinging en belastingen. De OESO-richtlijnen worden momenteel onderschreven door 44 landen. Hiermee zijn deze richtlijnen de enige door overheden onderschreven MVO-richtlijnen voor internationaal ondernemen en het enige kader dat een geschillenbeslechtingsstelsel bevat. De Nederlandse overheid implementeert deze richtlijnen via zogenoemde convenanten.

De *UN Guiding Principles on Business and Human Rights* zijn internationale normen over mensenrechten waaraan staten en ondernemingen zich dienen te houden. Deze zijn in 2011 door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties goedgekeurd.

Pensioenfonds Vervoer heeft de *Principles for Responsible Investing (PRI)* in 2008 ondertekend. Hiermee committeert Pensioenfonds Vervoer zich aan zes principes die gerelateerd zijn o.a. het meenemen van duurzaamheidsaspecten in het besluitvormingsproces. Daarnaast stelt het pensioenfonds zich op als betrokken belegger door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen en in gesprek te gaan met bedrijven. Jaarlijks beoordeelt de PRI de voortgang en de implementatie van verantwoord beleggen bij duizenden institutionele beleggers wereldwijd. Zie bijlage 4 voor de zes PRI principes.

De *Sustainable Development Goals (SDGs)* van de Verenigde Naties vormen de wereldwijde maatschappelijke agenda voor overheden, ondernemingen en beleggers. De SDGs bestaan uit 17 ontwikkelingsdoelstellingen, die onderliggend 169 concrete targets hebben. De SDGs richten zich primair op de overheden van de 193 landen van de Verenigde Naties maar ook bedrijven worden gestimuleerd een bijdrage te leveren aan de doelstellingen. Veel institutionele beleggers hebben de SDGs ook omarmd. Daarbij wordt vaak aansluiting gezocht met speerpunten van de institutionele belegger. Voor Pensioenfonds Vervoer sluit een aantal SDGs goed aan bij de thema's van het fonds, namelijk bij Werknemersrechten en CO₂/Klimaatverandering. Het betreffen SDG 8 'Waardig werk en economische groei', SDG 7 'Betaalbare en duurzame energie'

² <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf>

³ https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

⁴ <https://www.unpri.org>

⁵ <https://sdgs.un.org/goals>

en SDG 13 'Klimaatactie'. Voor het thema milieu (biodiversiteit, water en afval) passen de volgende SDG's: SDG 6 schoon drinkwater en goede sanitaire voorzieningen, SDG 12 verantwoorde consumptie en productie, SDG 14 leven in het water en SDG 15 leven op het land.

Wet- en regelgeving

Naast deze internationale normenkaders implementeert Pensioenfonds Vervoer uiteraard ook de relevante MVB- wet- en regelgeving en houdt het pensioenfonds rekening met de vereisten van de toezichthouders. De ontwikkelingen op dit gebied gaan snel. Met name vanuit de Europese Unie komt nieuwe regelgeving zoals IORP II⁶ en de Shareholders Right Directive⁷ die inmiddels verankerd zijn in de Nederlandse wet. Vanuit de Europese Unie komt opnieuw een omvangrijke hoeveelheid regelgeving af op de financiële sector. Het gaat om het zogenoemde: 'Action Plan Financing Sustainable Growth' van de Europese Commissie. Twee belangrijke beleidsvoorstellen raken pensioenfondsen direct. Het gaat om de Taxonomie Verordening en de Sustainable Finance Disclosure Regulation' (hierna: SFDR).

Vanuit de Europese Unie zijn regels opgesteld voor informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector. Deze regels staan bekend als de SFDR en de Taxonomieverordening. De SFDR en de Taxonomieverordening bouwen voort op onder meer de Sustainable Development Goals van de VN en de Overeenkomst van Parijs die erop is gericht de risico's en effecten van de klimaatverandering aanzienlijk te verminderen. Doel van de SFDR is om de informatieverstrekking aan eindbeleggers over de effecten op duurzaamheid door het beleggingsbeleid en de beleggingsbeslissingen door financiële marktpartijen te verbeteren. Hierdoor wordt het gemakkelijker om te begrijpen hoe duurzaamheid een rol speelt in beleggingsbeleid. De Taxonomieverordening reikt een uniform EU-breed classificatiesysteem aan, op basis waarvan investeerders en bedrijven kunnen beoordelen of bepaalde economische activiteiten inderdaad duurzaam zijn. Pensioenfonds Vervoer geeft op de website aan hoe deze regels worden toegepast.

Reikwijdte van MVB-beleid

Pensioenfonds Vervoer belegt zoveel mogelijk via beleggingsmandaten in plaats van beleggingsfondsen. Het MVB-beleid is dan ook in de basis van toepassing op de gehele beleggingsportefeuille van Pensioenfonds Vervoer. Hierdoor kunnen de uitgangspunten, thema's en overtuigingen van het fonds zelf zo compleet en consequent mogelijk in de praktijk worden gebracht. Dit betekent bijvoorbeeld dat wanneer het pensioenfonds niet wil beleggen in bepaalde ondernemingen zij deze kan uitsluiten van haar beleggingen. Zie hiervoor ook de nadere uitwerking in hoofdstuk 3.

In een enkel geval belegt Pensioenfonds Vervoer bewust in een beleggingsfonds. Ook dan wordt er rekening mee gehouden dat het beleggingsfonds zo veel mogelijk in lijn met de uitgangsprincipes van Pensioenfonds Vervoer belegt.

⁶ *Institutions for Occupational Retirement Provision (IORP II)* is een Europese Pensioenfondsen richtlijn, in Nederland onder meer verwerkt in het FTK (Financiële Toetsing Kader). Pensioenfondsen worden o.a. verplicht gesteld om ESG factoren die het fonds financieel relevant acht, op te nemen in het Governance- en Risicobeheersysteem en eigen risicobeoordeling.

⁷ De *Shareholders Rights Directive (SRD)* is een Europese richtlijn. De richtlijn bevat onder andere een regeling voor de identificatie van aandeelhouders en transparantieplichtingen voor institutionele beleggers, vermogensbeheerders en stemadviseurs. Daarnaast geeft de richtlijn aandeelhouders meer invloed op de beloning van bestuurders en commissarissen van vennootschappen. Het verplicht vennootschappen bepaalde transacties met verbonden partijen openbaar te maken en goed te laten keuren. Tenslotte zijn er bepalingen toegevoegd ter verbetering van de communicatie rond identificatie en aandeelhoudersvergaderingen.

Governance

Het bestuur stelt het MVB-beleid vast. Zij laat zich hierbij adviseren door het bestuursbureau en de integraal vermogensbeheerder. De uitvoering en de implementatie van het MVB-beleid is uitbesteed aan de integraal vermogensbeheerder, Achmea Investment Management, die hierover verantwoording aflegt aan (het bestuur van) Pensioenfonds Vervoer.

Het voltallige bestuur neemt besluiten op gebied van MVB. Een aantal bestuursleden heeft MVB als specifiek aandachtsgebied opgenomen. Ieder jaar vindt er minstens één studiedag voor het bestuur plaats waarin MVB wordt behandeld. Ook krijgen bestuursleden, leden van de Raad van Toezicht en leden van het Verantwoordingsorgaan de ruimte om MVB-gerelateerde opleidingen te volgen.

Het bestuur kan ad-hoc werkgroepen oprichten om thema's op het gebied van MVB te verdiepen.

Het MVB-beleid wordt in beginsel eens in de drie jaar geëvalueerd. Evaluatie en eventuele aanpassing van het beleid kunnen vaker plaatsvinden als het bestuur hier aanleiding toe ziet of vanwege wijzigingen in wet- en regelgeving.

2. Rol van ESG⁸ in beleggingsproces: ESG-integratie

De afkorting ESG staat voor *Environment, Social and Governance*. Deze afkorting wordt vaak gehanteerd bij het meenemen en meewegen van duurzaamheidsinformatie in het beleggingsproces, ook wel bekend als ESG-integratie.

ESG-integratie kan op verschillende niveaus in het beleggingsproces worden toegepast, zowel bij de bepaling van de strategische asset allocatie als bij de uitvoering van de beleggingsportefeuilles door de geselecteerde vermogensbeheerders.

Het pensioenfonds heeft al enige ervaring opgebouwd met het toepassen van ESG scenario's (bijvoorbeeld klimaatscenario's) bij de strategische allocatie. Daaruit blijkt dat bij een 'top down' scenario ook rekening moet worden gehouden met dominante 'neveneffecten', zoals rente-effecten. De komende tijd moet blijken of analyses op meer meso/bottom-up niveau adequatere informatie geven over de te onderzoeken risico's en impact van klimaatscenario's.

ESG-integratie op portefeuilleniveau vindt al geruime tijd plaats en sluit aan bij de volgende MVB-overtuiging:

“Het pensioenfonds heeft de overtuiging dat het toepassen van ESG-integratie (meenemen van duurzaamheidsinformatie) binnen de beleggingsportefeuilles op de lange termijn een neutraal tot positief effect heeft op het risico-rendementsprofiel van de portefeuille.”

ESG-Integratie

Pensioenfonds Vervoer verwacht van zijn vermogensbeheerders dat zij ESG-integratie toepassen. Hierbij wordt duurzaamheidsinformatie in beleggingsanalyses structureel meegewogen zodat beter geïnformeerde beleggingsbeslissingen genomen kunnen worden. Dit kan ertoe leiden dat het risico verminderd wordt en/of dat er extra financieel rendement behaald kan worden. Pensioenfonds Vervoer ziet dat ESG-integratie nog in ontwikkeling is en stimuleert via de integraal vermogensbeheerder deze beweging bij vermogensbeheerders zonder dit te willen of kunnen verplichten. De integraal vermogensbeheerder houdt bij de selectie en monitoring van de vermogensbeheerders rekening met ESG.

Reikwijdte ESG-integratie

ESG integratie is van toepassing op de gehele portefeuille, met uitzondering van indexfondsen en indexmandaten, waarbij een benchmark volledig gevolgd wordt. Juist vanwege deze 'beperking' van indexfondsen en indexmandaten, vervangt Pensioenfonds Vervoer deze zo veel mogelijk door mandaten waarin ESG integratie wel kan plaatsvinden.

Pensioenfonds Vervoer kiest er voor om bij twee passieve aandelen mandaten actieve benchmark keuzes te maken op het gebied van ESG-factoren. Deze twee aandelen mandaten worden passief belegd.

⁸. De term ESG wordt vaak gebruikt in relatie met beleggingsprocessen. De term MVB daarentegen wordt vaak gebruikt in een bredere beleidscontext en geeft veelal een norm of overtuiging aan die wordt toegepast.

Monitoring ESG-integratie vermogensbeheerders

Pensioenfonds Vervoer laat periodiek⁹ onderzoek uitvoeren door de integraal vermogensbeheerder naar de staat en voortgang van ESG-integratie onder zijn vermogensbeheerders. Als basis hiervoor dient de PRI-self assessment van de vermogensbeheerders aangevuld met informatie uit een eigen vragenlijst van de integraal vermogensbeheerder en de gesprekken die de integraal vermogensbeheerder met de vermogensbeheerders voert. De integraal vermogensbeheerder brengt een rapport uit over de ontwikkelingen bij de vermogensbeheerders. Pensioenfonds Vervoer stimuleert dat al haar vermogensbeheerders de PRI ondertekend hebben of in afzienbare toekomst zullen gaan ondertekenen. Voor het verder brengen en door-ontwikkelen van ESG integratie is het van belang dat goede ESG data beschikbaar is. Pensioenfonds Vervoer verwacht dat in de toekomst, al dan niet onder druk van de wet- en regelgever, meer en betere ESG data beschikbaar zal zijn. Dit is een voorwaarde om ESG integratie verder te brengen.

De vermogensbeheerders van Pensioenfonds Vervoer worden door de integraal vermogensbeheerder geselecteerd en gemonitord. Daarbij is maatschappelijk Verantwoord beleggen een van de zes pijlers die gebruikt worden bij de selectie en monitoring (de overige vijf betreffen: Organisatie, Beleggingsproces, Personeel, Performance en Risicomanagement). Door de MVB-pijler wordt de rol van MVB bij de selectie en monitoring nog explicieter gemaakt. Om tot een objectief beeld te komen van de MVB-pijler hanteert de integraal vermogensbeheerder een vragenlijst. De vragen zijn uiteenlopend en hebben betrekking op het MVB-beleid binnen een organisatie, de integratie van MVB in het beleggingsproces en het beloningsbeleid bij een vermogensbeheerder. Uit het beoordelen van de ingevulde vragenlijst volgt een score die weer leidt tot een groen, oranje of rode kleur op de MVB-pijler. De score geeft een beeld in hoeverre vermogensbeheerders aandacht en middelen besteden aan MVB. Bij een score die niet groen is, leidt dit tot extra engagement met de vermogensbeheerder om verbeteringen in hun MVB proces door te voeren. Jaarlijks ontvang het bestuur van Pensioenfonds Vervoer de individuele jaarevaluaties van de vermogensbeheerders.

⁹ In beginsel jaarlijks, maar wegens de koppeling aan de PRI-self assessments moet hier in de praktijk soms van afgeweken worden.

3. MVB instrumenten

Pensioenfonds Vervoer kan verschillende MVB-instrumenten inzetten bij het implementeren van het MVB-beleid, zoals:

- Screenen van bedrijven op schendingen van internationale normen.
- Acteren als betrokken belegger door middel van:
 - o Engagement
 - o Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen
- Uitsluiten van landen en ondernemingen
- Doelinvesterings

Screening van bedrijven op schenden van internationale normen

Om goed inzicht te krijgen of ondernemingen zich houden aan de internationale normen, zoals verwoord in het UN Global Compact, de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights, laat Pensioenfonds Vervoer elk kwartaal de beleggingsportefeuilles screenen. Dat betekent dat het beleggingsuniversum wordt gecontroleerd op ondernemingen die mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anti-corruptie regels schenden. Hierbij wordt gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of milieu en de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending. Dit houdt het volgende in:

- Ernst verwijst naar de heftigheid van de negatieve impact.
- Met schaal wordt het bereik van het gevolg bedoeld, bijvoorbeeld het aantal mensen dat wordt getroffen of kan worden getroffen of de omvang van de milieuschade.
- Onomkeerbaarheid verwijst naar de grenzen aan de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen zodat deze overeenkomt met de situatie die voorafging aan de negatieve impact.

Door het screenen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum kan Pensioenfonds Vervoer risico's (negatieve impact) voor de samenleving en het milieu identificeren. Door middel van het Normatieve engagement programma (zie paragraaf 3.2.1) spreekt Pensioenfonds Vervoer ondernemingen aan op gedrag om zo de (potentiële) negatieve impact te voorkomen of te verminderen. Over het monitoren van voortgang en de resultaten van de dialoog rapporteert Pensioenfonds Vervoer periodiek. Wanneer een onderneming schade heeft veroorzaakt aan samenleving of milieu zal Pensioenfonds Vervoer de onderneming nadrukkelijk oproepen tot herstel- en verhaalmogelijkheden voor degene die schade hebben geleden. Een uitvoerige beschrijving van het (due diligence) screenings proces is terug te lezen in bijlage 1.

Betrokken belegger

Als (wereldwijde) belegger heeft Pensioenfonds Vervoer belang bij de kwaliteit en continuïteit van de kapitaalmarkt, de economie als geheel en van de kwaliteit van specifieke beleggingen van het pensioenfonds in het bijzonder. Door de dialoog met bedrijven te voeren en te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen gebruikt Pensioenfonds Vervoer zijn invloed als belegger om op een positieve, constructieve manier bij te dragen aan duurzame verandering bij bedrijven waar het pensioenfonds in belegt. Het pensioenfonds besteedt specifiek aandacht aan de strategie, duurzaamheid en corporate governance van ondernemingen met als doel langetermijnwaardecreatie te bevorderen.

Engagement

Pensioenfonds Vervoer heeft twee engagement programma's die complementair aan elkaar zijn: het Normatief engagement programma en het Thematisch engagement programma. Binnen het Thematisch Engagement programma heeft het pensioenfonds specifiek aandacht voor Nederlandse ondernemingen. Tot slot kan Pensioenfonds Vervoer deelnemen aan collectieve initiatieven en investor statements. Beide engagementprogramma's zijn van toepassing op de aandelen- en bedrijfsobligatie portefeuilles.

Normatief engagement programma	Thematisch engagement programma
<p>Het doel van het Normatief engagement programma is structurele schendingen van internationale normen te stoppen of te voorkomen. Het betreft de internationale normen van het UN Global Compact, OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on business and Human Rights.</p> <p>Structurele schendingen van deze normen vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de internationale normen staan veelal in de belangstelling van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) en de media. Daarnaast leiden deze schendingen vaak tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Om die redenen wil het pensioenfonds dit stoppen of voorkomen.</p> <p>Indien de onderneming de schending van de norm niet opheft en niet langer openstaat voor dialoog kan de onderneming worden uitgesloten van beleggingen en wordt de onderneming op de uitsluitingslijst geplaatst. Het Normatief engagement programma sluit goed aan bij de uitgangspunten van het IMVB convenant waar Pensioenfonds Vervoer zich in 2018 aan heeft gecommitteerd.</p>	<p>Pensioenfonds Vervoer neemt deel aan het engagement programma van de integraal vermogensbeheerder. Het Thematisch engagement programma bestaat uit circa 10 thema's en is gericht op het verhogen van sociale, milieu en governance standaarden in sectoren, ketens of bij individuele ondernemingen waarin Pensioenfonds Vervoer belegt.</p> <p>Het Thematisch engagement programma omvat verschillende onderwerpen en sectoren. Gemiddeld loopt een engagement thema 3 jaar. Bij de keuze van een thema spelen de volgende zaken een rol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Materialiteit van het thema; • Sociale of ecologische relevantie van het thema; • Omvang van de onderneming in de beleggingsportefeuille (zowel aandelen als bedrijfsobligaties); • Inschatting van onderneming in hoeverre deze openstaat voor dialoog. <p>De thema's waarop engagement plaatsvindt, sluiten vaak aan bij één of meerdere Sustainable Development Goals zoals Pensioenfonds Vervoer hanteert. In de halfjaarlijkse rapportage is extra aandacht voor de thema's van Pensioenfonds Vervoer. Zo is er speciale aandacht voor werknemersrechten en verlaging van CO₂-uitstoot.</p>

Fiscale aspecten bij ondernemingen waarin wij beleggen

Pensioenfonds Vervoer verwacht van ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt dat zij een verantwoord belastingbeleid voeren. Dit sluit aan bij een van de elf thema's van de OESO Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen. Deze OESO Richtlijnen zijn ook onderdeel van het internationale normenkader van Pensioenfonds Vervoer. Onze integraal vermogensbeheerder toetst ondernemingen onder andere op "failure to pay fair share of taxes". Naar aanleiding van de toetsing kan een dialoog gestart worden met de betreffende onderneming. In het geval dat dit niet tot de gewenste verbetering leidt wordt de escalatiestrategie in werking gezet.

Wij verwachten van ondernemingen en onze vermogensbeheerders dat zij verantwoord belasting gedrag tonen. Daarbij verwachten wij dat ondernemingen en de vermogensbeheerders:

- de wet- en regelgeving naleven (zowel de letter als de geest van de wet);
- de naleving van belastingwetgeving hebben ingericht als belangrijk onderdeel van hun controle- en bredere risicobeheerssystemen.

Bij het selecteren van vermogensbeheerders houden wij rekening met de fiscale structuur van het beleggingsvehikel waarin wij investeren. Waar relevant laten wij een fiscaal due diligence onderzoek uitvoeren¹⁰. Hiermee willen we vaststellen of de gekozen fiscale structuur maatschappelijk verantwoord is.

Engagement ESG Nederland

Omdat Pensioenfonds Vervoer een Nederlands pensioenfonds is, is er binnen het Thematisch engagement programma extra aandacht voor Nederlandse ondernemingen. In het ESG Nederland engagementtraject gaat Pensioenfonds Vervoer in gesprek met Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Dit valt veelal samen met het aandeelhoudervergaderingenseizoen. Deze dialogen vinden vaak in collectief verband plaats, namelijk in samenwerking met andere Nederlandse institutionele beleggers en met ondersteuning vanuit Eumedion (het Nederlandse corporate governance platform voor institutionele beleggers). Het gezamenlijke doel is de beïnvloeding van governance en duurzaamheidsthema's, veelal ingegeven door de actualiteit van de aandeelhoudersvergadering. Te denken valt aan beloningsbeleid, benoeming van bestuurders, fusies & overnames en sociaal- en milieubeleid. Doordat het ESG Nederland engagement programma gedreven wordt door de agenda van de aandeelhoudersvergadering heeft dit programma een ander karakter dan het reguliere Thematisch engagement programma.

Deelnemen aan collectieve initiatieven

Vele andere institutionele beleggers hebben vergelijkbare belangen en verantwoordelijkheden. Door met hen samen te werken kan Pensioenfonds Vervoer zijn eigen middelen effectiever inzetten en de gezamenlijke invloed vergroten. Dit doet Pensioenfonds Vervoer onder andere via Eumedion en de PRI.

Met enige regelmaat worden collectieve initiatieven ontplooid waar institutionele beleggers zich bij kunnen aansluiten. De initiatieven zijn bijvoorbeeld zogenoemde collectieve engagements en *investor statements*. Het meedoen aan collectieve engagements loopt via de integraal vermogensbeheerder.

Voor het onderschrijven van *investor statements* hanteert Pensioenfonds Vervoer de volgende criteria:

- Inhoudelijke kwaliteit en aansluiting bij de uitgangspunten en thema's van Pensioenfonds Vervoer
- Realistische en concrete (SMART) doelstellingen
- Kwaliteit en ervaring lead investor
- Overige supporting investors (waar bekend)

¹⁰ Wij werken voornamelijk met mandaten, die vallen onder een overeenkomst naar Nederlands recht. Dan is een aparte fiscale due diligence niet nodig. Maar bijvoorbeeld bij buitenlandse beleggingsfondsen is dit wel van belang.

Escalatiestrategie door bredere inzet van aandeelhoudersrechten en uitsluiting

Pensioenfonds Vervoer hanteert een escalatiestrategie voor het geval dat dialogen met ondernemingen uit de engagement programma's onvoldoende voortgang boeken. Als eerste wordt gekeken of de dialoog geïntensiveerd kan worden met andere (hoger geplaatste) contactpersonen of door het versturen (al dan niet gezamenlijk met andere beleggers) van een urgentie-brief aan het bestuur. Mocht dit geen effect hebben dan kan Pensioenfonds Vervoer haar aandeelhoudersrechten inzetten, zoals:

- Tegen stemmen op bepaalde agendapunten bij onvoldoende openheid en voortgang bij de engagement. Zo kan tegen het remuneratiebeleid worden gestemd indien ESG hierin onderbelicht is of tegen benoemingen worden gestemd indien de ESG-kennis binnen het bestuur onder de maat is. De onderneming kan hierover ook actief worden geïnformeerd om ons standpunt kracht bij te zetten.
- Het stellen van vragen op de aandeelhoudersvergaderingen.
- Het plaatsen van aandeelhoudersresoluties op de agenda van de aandeelhoudersvergadering.

De inzet van deze aandeelhoudersrechten bij ondernemingen waar de dialoog stagneert wordt op case-by-case basis overwogen door de integraal beheerder. Hierbij wordt meegewogen of het opportuun en effectief is. De inzet van de aandeelhoudersrechten worden alleen ingezet wanneer zij een duidelijke link hebben met en bijdragen aan de thema's en prioriteiten zoals geïdentificeerd in het MVB beleid van Pensioenfonds Vervoer. Wanneer er wordt tegengestemd op een van de relevante agendapunten wordt de reden vermeld en vastgelegd. Dit is terug te vinden op de website van Pensioenfonds Vervoer (zie tevens de paragraaf over Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen).

Indien de onderneming internationale normen schendt en tevens onderdeel is van het engagement programma (normatieve engagement) dan is het uiterste middel uitsluiting van beleggingen. De onderneming kan worden uitgesloten van beleggingen wanneer de escalatie strategie niet succesvol is gebleken en de onderneming geen stappen onderneemt om de schending op te heffen. Daarbij zullen de volgende overwegingen worden meegewogen:

- Ernst van de schending
- Reactie van onderneming op de escalatie (inzet van aandeelhoudersrechten, collectief optreden met andere beleggers en/of investor statements)
- Schending is niet opgeheven

Indien de onderneming een *vermeende* normschender is aangemerkt, dan wordt deze alsnog uitgesloten wanneer:

- In het Normatief engagement programma onvoldoende voortgang wordt geboekt én
- De onderneming door andere databronnen als schender van internationale normen worden aangemerkt.

In beginsel wordt een periode van drie jaar uitgetrokken voor een engagement-traject.

Pensioenfonds Vervoer monitort tussentijds de voortgang en escaleert waar nodig.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Corporate governance wordt vaak vertaald als goed ondernemingsbestuur. Het heeft betrekking op de verhouding tussen de verschillende organen van de onderneming zoals raad van bestuur, raad van commissarissen, aandeelhouders en andere belanghebbenden. Hierbij spelen rekenschap,

transparantie en toezicht een centrale rol. Pensioenfonds Vervoer belegt in beursgenoteerde ondernemingen en is daardoor ook aandeelhouder.

De regels rond corporate governance en aandeelhoudersrechten zijn vastgelegd in verschillende wetten en codes. De Nederlandse Corporate Governance Code is verankerd in de Nederlandse wet en heeft een aantal principes die institutionele beleggers moeten naleven conform het 'pas-toe-of-leg-uit-beginsel'. Ook vanuit de Europese Unie zijn specifieke regels vastgelegd over aandeelhoudersrechten in de Europese Shareholders Right Directive II, die vervolgens weer verankerd is in Nederlandse wetgeving. Tot slot heeft Pensioenfonds Vervoer, als deelnemer van Eumedion, zich gecommitteerd aan de Nederlandse Stewardship code.

Goede corporate governance draagt bij aan langetermijnwaardecreatie

Pensioenfonds Vervoer is ervan overtuigd dat goede corporate governance bijdraagt aan de langetermijnwaardecreatie van ondernemingen waarin Pensioenfonds Vervoer belegt. Pensioenfonds Vervoer is daarom een betrokken aandeelhouder en maakt actief gebruik van zijn aandeelhoudersrechten. Zo gaat Pensioenfonds Vervoer in gesprek met ondernemingen en stemt zij op aandeelhoudersvergaderingen. Daarbij streeft het pensioenfonds niet alleen naar een goede corporate governance maar ook naar goed ondernemingsgedrag waarbij rekening wordt gehouden met maatschappelijke-, ethische- en milieu/klimaatkwesties.

Corporate governance uitgangspunten

Het stembeleid van Pensioenfonds Vervoer is mede gebaseerd op de normen en best practices op het gebied van corporate governance zoals die van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en die van het International Corporate Governance Network (ICGN). Daarnaast worden voor elke afzonderlijke markt toepasselijke nationale wet- en regelgeving, lokale marktnormen en codes op het gebied van corporate governance toegepast.

Uitvoering

Pensioenfonds Vervoer kan als aandeelhouder stemmen op de algemene vergadering van aandeelhouders stemmen van het bedrijf, dit is minimaal een keer per jaar. Met een internationale aandelenportefeuille is het niet realistisch om zelf alle aandeelhoudersvergaderingen te bezoeken en zelf te stemmen. Zowel de kosten die hiervoor gemaakt zouden worden als de milieubelasting van de hiermee gepaard gaande reisbewegingen zouden heel hoog zijn. Het pensioenfonds stemt daarom op afstand, ook wel 'proxy voting' genoemd. Om te kunnen stemmen op afstand maakt het pensioenfonds gebruik van het stemplatform van Institutional Shareholders Services (ISS). Daarnaast geeft ISS analyses en stemadvies op basis van het stembeleid van het pensioenfonds. De regie op de uitvoering van het stembeleid heeft Pensioenfonds Vervoer uitbesteed aan de integraal vermogensbeheerder.

Transparantie

Pensioenfonds Vervoer vindt het belangrijk transparant te zijn over hoe zij heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen. Op de website van het pensioenfonds is terug te vinden hoe er per aandeelhoudersvergadering en per agendapunt is gestemd. In het geval dat het pensioenfonds tegen een agendapunt heeft gestemd, is een toelichting gegeven. Daarnaast wordt in de MVB halfjaarverslagen en via Rapportages Stemgedrag gerapporteerd over de resultaten van het stembeleid.

Uitsluitingsbeleid

In bepaalde situaties kiest Pensioenfonds Vervoer ervoor om landen of bedrijven uit te sluiten van de beleggingsportefeuille. Uitsluiten betekent dat Pensioenfonds Vervoer in een bedrijven of overheden bij voorbaat niet wil of mag beleggen. Dit draagt bij aan de beheersing van het reputatierisico. Bij de uitsluitingen van bedrijven hanteert het pensioenfonds onder andere een aantal criteria, die in het verlengde liggen van de MVB-overtuigingen:

- Het bedrijf of product bevordert strafbare of moreel verwerpelijke gedraging, die bijvoorbeeld structureel schade berokkenen aan mens en/of milieu en/of klimaat;
- Na dialoog met een bedrijf is er geen verandering in het gedrag gerealiseerd die de normschending opheft;
- Er is sprake van structurele schending van internationale normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie.

Het doel van uitsluiten is beleggingen in specifieke, maatschappelijk controversiële bedrijven of overheden te weren. Pensioenfonds Vervoer past het uitsluitingsbeleid toe op aandelenmandaten en bedrijfs- en staatsobligatiemandaten.

Uitsluiten van landen

Pensioenfonds Vervoer sluit overheden uit als de Verenigde Naties en/of de Europese Unie majeure/substantiële sancties tegen de centrale overheid van één bepaald land hebben ingesteld. Over het algemeen schenden de overheden van dergelijke landen systematisch de fundamentele mensenrechten van hun burgers. Uitsluiting van overheden past het pensioenfonds toe op alle aan deze overheid direct gerelateerde beleggingsinstrumenten, zoals staatsobligaties. Ook obligaties van aan de staat gerelateerde instanties en lagere overheden van het desbetreffende land vallen onder de uitsluiting.

Naast de EU-sanctielijst en de VN-sanctielijst worden de prestaties van de landen in de Freedom in the World index (mensenrechten), de ITUC Global Rights index (arbeidsnormen) en de Corruption Perception Index (corruptie) als vertrekpunt gebruikt bij het opstellen van een MVB landenuitsluitingslijst.

Uitsluiting van bedrijven

Pensioenfonds Vervoer onthoudt zich van beleggingen als daardoor strafbare of moreel verwerpelijke gedragingen worden bevorderd die op grond van het nationale of internationale recht zijn verboden of niet passen in door Nederland ondertekende breed gedragen internationale verdragen. Dit geldt voor zowel de aandelen- als de bedrijfsobligatie portefeuilles.

Ondernemingen die de internationale normen schenden

Ondernemingen die internationale normen schenden zoals op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie en geen maatregelen hebben genomen om de schending op te heffen worden uitgesloten. Ondernemingen die de internationale normen schenden maar wel maatregelen nemen komen voor een periode van maximaal twee jaar op een watchlist te staan. Wanneer de schending na 2 jaar niet is opgeheven, wordt de onderneming alsnog uitgesloten.

Het gaat hier om normen zoals genoemd in de uitgangspunten van het *UN Global Compact*, *OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen* en de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, zoals aangegeven in de paragraaf over Uitgangspunten.

Controversiële wapens

Pensioenfonds Vervoer vindt wapens controversieel als deze wapens onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burgerdoelen en militaire doelen. Controversiële wapens veroorzaken ook na afloop van het conflict veel slachtoffers en ontwrichten de economie en maatschappij. Het gaat hierbij om nucleaire, biologische en chemische wapens, landmijnen, witte fosfor en clustermunitie. Zie bijlage 2.

Tabak

Pensioenfonds Vervoer kiest er voor om tabaksproducenten uit te sluiten van beleggingen. Naar aanleiding van een deelnemersonderzoek heeft het pensioenfonds besloten niet langer te willen beleggen in tabaksproducenten.

Steenkolen en teerzanden

Pensioenfonds Vervoer hanteert een restrictief beleid ten aanzien van steenkool. Het steenkoolbeleid is gericht op het delven en het gebruik van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumen, antraciet en stoomkolen). Ondernemingen worden uitgesloten van belegging indien:

- a. De omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is uit steenkool gerelateerde activiteiten. De winning van thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumineuze, antraciet en stoomkolen) en de verkoop ervan aan externe partijen zijn relevant bij het bepalen van de aan steenkool gerelateerde omzet. Inkomsten uit kolenhandel worden vanwege databeperkingen vooralsnog niet meegenomen in deze berekening.
- b. De omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is van elektriciteitsopwekking uit thermische steenkool (inclusief bruinkool, bitumineuze, antraciet en stoomkolen).

Pensioenfonds Vervoer hanteert tevens een restrictief beleid ten aanzien van teerzanden. Ondernemingen worden uitgesloten van belegging als de omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is uit teerzand gerelateerde activiteiten.

Schaliegas en -olie en winning van olie en gas in het Arctische gebied

Pensioenfonds Vervoer hanteert een restrictief beleid ten aanzien van schaliegas en -olie en ten aanzien van het winnen van olie en gas in het Arctisch gebied. Ondernemingen worden uitgesloten van belegging als:

- a. De omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is uit de winning van schaliegas en -olie.
- b. De omzet van een onderneming voor meer dan 5% afkomstig is uit de winning van olie en gas in het Arctisch gebied.

Slecht presterende ondernemingen op gebied van klimaatbeleid

Voor de uitsluiting van slecht presterende ondernemingen op klimaatbeleid hanteert Pensioenfonds Vervoer de TPI (Transition Pathway Initiative) tooling. De ondernemingen in de portefeuille worden door middel van de TPI tooling gescreend op de vraag of de managementkwaliteit en CO₂-prestaties gericht zijn op de overgang naar een koolstofarme economie conform het Klimaatakkoord van Parijs. Daarbij worden ondernemingen die zeer slecht scoren (2 en lager op een schaal van 5 naar 1 waarbij

1 de laagste score is) uitgesloten van beleggingen. Met de overige ondernemingen die minder goed beoordeeld worden wordt de dialoog aangegaan.

Goed bestuur

Pensioenfonds Vervoer hanteert een beleid in lijn met de SFDR-wetgeving om te zorgen dat wordt belegd in ondernemingen die voldoen aan de praktijk van goed bestuur ('good governance').

Ondernemingen die zeer slecht presteren op het gebied van goed bestuur worden op voorhand uitgesloten. Daarbij wordt minimaal gekeken naar wettelijke vereisten op het gebied van:

- goede managementstructuren;
- betrekkingen met werknemers;
- beloning van het betrokken personeel;
- naleving van de belastingwetgeving.

Staatsbedrijven van uitgesloten landen

Bedrijven die voor 50% of meer in eigendom zijn van overheden van landen die wij uitsluiten (zie 3.3.1) worden uit hoofde van het landenbeleid ook uitgesloten.

Doelinvesterings

Pensioenfonds Vervoer wil met maatschappelijke doelinvesterings (impactbeleggen) positief bijdragen aan de oplossing van sociale - en milieuproblemen, in combinatie met het behalen van financieel rendement tegen een aanvaardbaar risico. De definitie van Pensioenfonds Vervoer van impactbeleggen is: beleggen met de intentie om naast een financieel rendement aan de hand van meetbare doelstellingen een positieve impact te genereren zonder significante afbreuk te doen aan andere milieu en sociale factoren. De positieve impact heeft betrekking op één of meerdere MVB thema's van Pensioenfonds Vervoer en de daarmee verband houdende Sustainable Development Goals. Pensioenfonds Vervoer belegt onder andere in green bonds, impact beleggingsfondsen en in een klimaatfonds.

4. Specifiek MVB beleid illiquide beleggingscategorieën

Vastgoed

Vastgoed kent als specifieke sector een eigen dynamiek als het gaat om duurzaamheid. Pensioenfonds Vervoer belegt met name in direct Nederlands vastgoed en beleggingsfondsen die direct in Nederlands vastgoed beleggen. Daarnaast oriënteert Pensioenfonds Vervoer zich op internationaal vastgoed. Bij (her)ontwikkelen en regulier onderhoud van panden waarin Pensioenfonds Vervoer direct belegt, wordt daar waar mogelijk de duurzaamheid van deze panden verbeterd. Dat geldt ook voor de aankoop van objecten. Indien een pand bij aankoop niet duurzaam is, dan kan een aankoop alleen doorgang vinden indien verduurzaming van het pand onderdeel van het aankoopvoorstel is. Duurzaamheid van de portefeuilles van de beleggingsfondsen is een speerpunt dat regelmatig onder de aandacht van de beheerder gebracht wordt. Zowel beheerders van directe beleggingen als beheerders van de vastgoedfondsen worden geacht hierover te rapporteren. Daarnaast dienen de portefeuilles onderdeel van het GRESB¹¹ universum te zijn.

Pensioenfonds Vervoer hanteert de volgende ESG doelstellingen:

- Pensioenfonds Vervoer belegt alleen in vastgoedfondsen die zich conformeren aan het Parijs klimaatakkoord.
- Pensioenfonds Vervoer selecteert alleen vastgoedfondsen van beheerders die de UN PRI hebben ondertekend en daarbij invulling geven aan meerdere Sustainable Development Goals (SDG's).
- Pensioenfonds Vervoer hanteert voor de selectie van Europese fondsmanagers een minimale GRESB score van 70 en voor Nederland 80.

Daarnaast monitort Pensioenfonds Vervoer de vastgoedportefeuille op aanvullende doelstellingen. Pensioenfonds Vervoer monitort 40 geselecteerde datapunten uit de GRESB dataset voor de vastgoedfondsen waarin het fonds belegt. Jaarlijks ontvangt Pensioenfonds Vervoer een rapportage die dieper ingaat op variabelen die betrekking hebben op het pad naar Paris Proof en de CO₂-uitstoot van de vastgoedfondsen. Concreet gaat het dan om de volgende variabelen:

- Energielabels
- Energieverbruik
- CO₂-uitstoot
- CRREM pathway
- Energie-intensiteit (kWh/m²)
- CO₂-intensiteit (CO₂/m²)

Verder voeren wij engagement met managers die nog geen tussentijdse 'Paris Proof' doelstellingen hebben, met als doel wel dergelijke doelstellingen te introduceren.

Hypotheeken

Pensioenfonds Vervoer belegt in Nederlandse hypotheeken. De beleggingen vinden momenteel plaats via een beleggingsfonds en een collectief mandaat. In het geval van beleggingsfondsen kan Pensioenfonds Vervoer niet zijn eigen MVB-beleid toepassen. Echter, als participant in het fonds kan Pensioenfonds Vervoer wel haar stem uitbrengen onder andere over de ESG doelstellingen van het fonds.

¹¹ Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB)

Binnen het fonds waarin Pensioenfonds Vervoer belegt wordt de optie geboden om bij een hypothecaire lening tot 106% te lenen voor energiebesparende maatregelen. Daarnaast zijn dwarsdoorsneden van de portefeuille mogelijk op basis van de CO₂ footprint en energie labels. Verder geeft het beleggingsfonds bestaande hypotheekklanten inzicht in mogelijkheden tot verduurzaming. Daartoe heeft het fonds drie concrete ambities geformuleerd voor de hypotheekportefeuille:

- CO₂-neutrale hypotheekportefeuille in 2050. Het verduurzamen van de woning wordt bijvoorbeeld gestimuleerd door financieringsdrempels weg te nemen of korting te geven op een groen leningdeel.
- Alle klanten worden geïnformeerd over het Energiebesparingsbudget (EBB) en/of Energiebesparende voorzieningen (EBV) met als doel dat ze het onderpand onder de hypotheek (de woning) ook feitelijk verduurzamen. Hierdoor kan een lening worden afgesloten tot 106% van de waarde van de woning.
- De hypotheekverstrekkers ondersteunen klanten met een betalingsachterstand of klanten die in een situatie zitten waardoor betalingsachterstanden dreigen. Dit gebeurt door het aanbieden van coaching op de arbeidsmarkt en/of budgettering in combinatie met op maat gemaakte betalingsregelingen. Het zo veel mogelijk voorkomen van oplopende betalingsachterstanden en daarmee ook gedwongen verkopen van woningen moet zorgen dat de situatie niet verergert.

5. Rapportage en verantwoording

Pensioenfonds Vervoer vindt het belangrijk om transparant te zijn over de verantwoord beleggen activiteiten die het pensioenfonds onderneemt. Het fonds rapporteert twee keer per jaar over invulling en uitvoering van het MVB-beleid. In deze rapportages worden recente ontwikkelingen benoemd en geven we aan hoe invulling is gegeven aan de thema's en de MVB-instrumenten: uitsluiten, engagement en stemmen. U vindt de volgende rapportages op de website van Pensioenfonds Vervoer:

- Halfjaarverslagen Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
- Verantwoording over hoe Pensioenfonds Vervoer heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen
- Kwartaalrapportages stemgedrag
- SFDR rapportages

Naast de communicatie via de website vindt Pensioenfonds Vervoer belangrijk om ook actief in contact te treden met de achterban. Elk jaar voert Pensioenfonds Vervoer een deelnemersenquête waar maatschappelijk verantwoord beleggen een vast onderdeel van is.

Tevens spreekt het bestuur van Pensioenfonds Vervoer enkele keren per jaar met de leden van het Verantwoordingsorgaan over maatschappelijk verantwoord beleggen en de ontwikkelingen daarin. Periodiek informeert Pensioenfonds Vervoer geïnteresseerde deelnemers en werkgevers via een mailing actief over actuele onderwerpen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen en attendeert het de achterban op de informatie die beschikbaar is op de website van het pensioenfonds.

Naast de openbare informatie monitort het bestuur tevens de ESG risico's via aanvullende periodieke rapportages en een jaarlijkse rapportage met 'key performance indicators'. Het bestuur heeft daarnaast een ESG risicobeheercyclus vastgesteld, die afgestemd is op dit MVB beleid. Op basis van deze documenten kan het bestuur de werking van het MVB beleid monitoren en waar nodig bijsturen.

6. Uitwerken van thema's van Pensioenfonds Vervoer

Thema Werknemersrechten

Context

Pensioenfonds Vervoer heeft gekozen voor het thema Werknemersrechten. The Declaration of Fundamental Principles and Rights at Work van de International Labour Organisation (ILO) vormt de basis voor de invulling van het thema Werknemersrechten. In deze verklaring zijn fundamentele werknemersrechten beschreven, onder meer over het recht op vereniging, het verbod op discriminatie op de werkvloer, het verbod op gedwongen arbeid en het afschaffen van kinderarbeid. Binnen het UN Global Compact is uitgewerkt hoe ondernemingen deze arbeidsnormen moeten respecteren. Ook de onderliggende principes van SDG 8 'Eerlijk werk en economische groei' hebben de bovenstaande doelstellingen centraal staan.

Doelstelling

De doelstelling van Pensioenfonds Vervoer is om met de inzet van de verschillende MVB instrumenten bij te dragen tot het voorkomen en/of verminderen van schendingen van werknemersrechten door ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt.

Instrumenten

Dialogo voeren met ondernemingen

Pensioenfonds Vervoer voert de dialoog met ondernemingen die de uitgangspunten van het *UN Global Compact* (waaronder de arbeidsnormen van de ILO), de *OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen* of de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, schenden of dreigen te schenden. Daarbij wordt specifiek aandacht besteed aan het thema arbeidsnormen waar het thema werknemersrechten onder valt. Het gaat bijvoorbeeld om onderwerpen zoals het recht op collectieve onderhandeling en veiligheid van werknemers. Daarnaast voert Pensioenfonds Vervoer door middel van het Thematische engagement programma dialogen met ondernemingen die actief zijn in specifieke sectoren, ketens of regio's waarvan we de risico's op arbeidsnormenschendingen hoog inschatten. Hierbij identificeren wij de best-practices in de markt/sector en sporen wij achterblijvers via de dialoog aan om deze best-practices (op onderdelen) te adopteren.

Uitsluitingen

Binnen het uitsluitingsproces van Pensioenfonds Vervoer is ook aandacht voor ondernemingen die de arbeidsnormen (waaronder de werknemersrechten) ernstig en structureel schenden. Ondernemingen die de arbeidsnormen schenden worden uitgesloten van beleggingen. Zie tevens hoofdstuk 3.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invulling te geven aan de rol van betrokken belegger en om invloed uit te oefenen op ondernemingen. Naast onderwerpen als de benoeming van bestuurders, het goedkeuren van de jaarrekening, beloningsbeleid en de uitgifte van aandelen staan er steeds vaker aandeelhoudersvoorstellen op de agenda. Aandeelhoudersvoorstellen gerelateerd aan arbeidsnormen zijn bijvoorbeeld de oproep tot diversiteit bij de benoeming van leden van het bestuur, rapportage over het aantal (dodelijke) ongevallen op de werkvloer en een oproep tot beleid en rapportage ter voorkoming van discriminatie op de werkvloer. Pensioenfonds Vervoer heeft in het stembeleid extra oog voor arbeidsnormen gerelateerde agendapunten. Daarnaast dient het pensioenfonds waar relevant en

realistisch zelf aandeelhoudersresoluties (mede) in bij ondernemingen waar materiële arbeidsnormenkwesties spelen.

Integratie in het beleggingsproces

Binnen de beleggingsprocessen wordt rekening gehouden met ESG. Arbeidsnormen maken een integraal onderdeel uit van de Sociale-pijler. Pensioenfonds Vervoer heeft specifieke ESG-benchmarks ontwikkeld voor een aantal aandelenmandaten. Hierin staan ook de werknemersrechten centraal. Bedrijven die slecht scoren op werknemersrechten worden geweerd uit de benchmarks. Deze benchmarks worden vervolgens door externe vermogensbeheerders gerepliceerd. Zo wordt een portefeuille geconstrueerd die een *tilt* heeft naar bedrijven die goed omgaan met werknemersrechten.

Thema Klimaatverandering (inclusief CO₂-uitstoot)

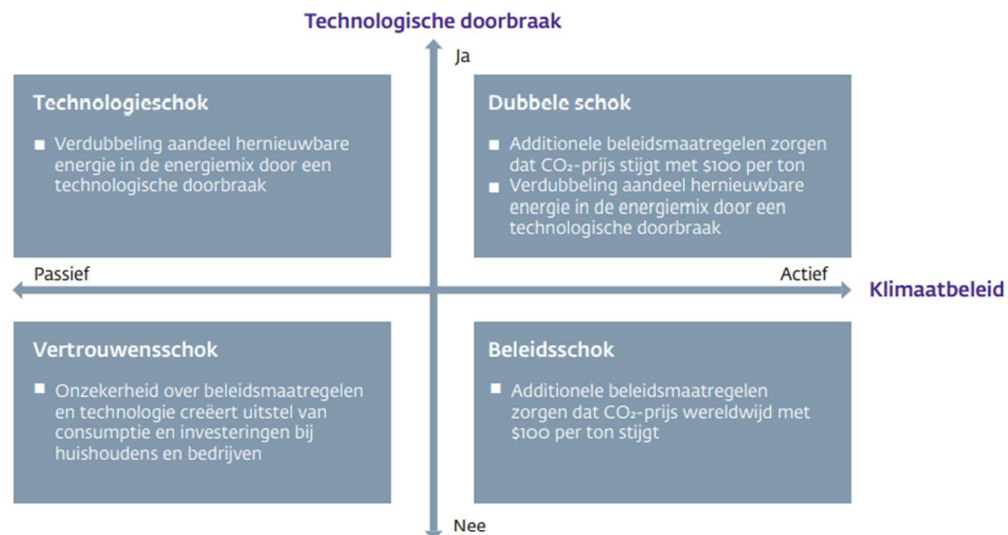
Context

Tijdens de klimaatconferentie van de Verenigde Naties in Parijs eind 2015 (COP21) bereikten de bijna 200 deelnemende landen overeenstemming over een bindend klimaatakkoord. Daarmee moet de uitstoot van broeikasgassen worden teruggedrongen en de opwarming van de aarde worden beperkt tot maximaal 2°C met 1,5°C als streefwaarde. De wereldwijde broeikasgasuitstoot moet op basis van het klimaatakkoord in 2050 met 95 procent zijn teruggebracht ten opzichte van 1990.

In het beleid wordt gesproken over het ontwikkelen en implementeren van een klimaatbeleid waarbij specifiek aandacht is voor het beheersen van klimaatrisico's. Ook willen we kansen die zich voordoen door de energietransitie benutten. Dit klimaatrisicobeleid geeft hier invulling aan.

Klimaatrisico's worden veelal onderscheiden in transitierisico's en fysieke risico's. Fysieke risico's worden ervaren in de vorm van zeespiegelstijging, extreme weersomstandigheden zoals droogte met bosbranden tot gevolg, overstromingen, orkanen en dergelijke. Fysieke risico's zijn vaker binair van aard en het ontwikkelen van data is lastiger dan bij transitierisico's. Het vraagt om adaptief vermogen. Transitierisico's worden ingedeeld in technologische ontwikkelingen en ontwikkelingen in wet- en regelgeving. Deze transitierisico's leiden tot een viertal scenario's:

Figuur 1 Stresstestsscenario's

De stresstest gaat over energietransitierisico's en bevat vier zware, maar plausibele scenario's. We hebben de scenario's gevormd langs twee belangrijke factoren in een disruptieve energietransitie: overheidsbeleid en technologische ontwikkelingen.

- **Technologieschok:** een technologische doorbraak zorgt voor een verdubbeling van het aandeel hernieuwbare energie in de energiemix.
- **Dubbele schok:** er doet zich een gelijktijdige combinatie van de beleidsschok en de technologieschok voor.
- **Beleidschok:** overheden voeren actief beleid om de CO₂-uitstoot te beperken, met een hoge en abrupte stijging van de CO₂-prijs tot gevolg.
- **Vertrouwensschok:** een gebrek aan beleid en technologische doorbraken zorgt voor een terugval in het vertrouwen van consumenten, producenten en beleggers.

Klimaatrisico's kenmerken zich door een grote mate van onzekerheid zowel in omvang als in tijd. Dit heeft betrekking op onzekerheden op het gebied van:

- Technologische ontwikkelingen
- Wet- en regelgeving
- De aard van de fysieke risico's
- De beschikbaarheid en betrouwbaarheid van data
- Het aanpassingsvermogen van mens en maatschappij aan klimaatrisico's

Om die reden wordt bij de verdere ontwikkeling en implementatie van het klimaatrisicobeleid expliciet het principe van "explore and adapt" toegepast. Het onderzoek ("explore") is een vrijwel continu proces waarbij een brede groep stakeholders moet worden betrokken om zoveel mogelijk inzichten op te halen. Aanpassingen ("adapt") van het beleid zullen naar alle waarschijnlijkheid meer frequent optreden op basis van nieuwe inzichten.

In juni 2021 heeft het bestuur van Pensioenfonds Vervoer een "klimaatbeeld" vastgesteld, dat als volgt luidt:

"Pensioenfonds Vervoer wil met oog op zijn achterban en vanuit een maatschappelijk perspectief, een bijdrage leveren aan het tegengaan van klimaatverandering. Daarbij vindt Pensioenfonds Vervoer het thema klimaatverandering een relevant onderwerp vanuit de mogelijke risico-rendementsgevolgen die het heeft voor de beleggingsportefeuille.

Pensioenfonds Vervoer vindt klimaatrisico's materieel voor de beleggingsportefeuille. De onderzoeksdata over klimaatimpact op beleggingen zijn nog sterk in ontwikkeling en de mate van potentieel overheidsingrijpen is nog onduidelijk. Dit kan betekenen dat de klimaatrisico's nog niet of onvolledig in de koersen van financiële titels zijn ingeprijsd. Daarbij gaat Pensioenfonds Vervoer ervan uit dat het thema klimaatverandering in de loop van de tijd steeds belangrijker wordt.

Ook op korte termijn verwacht Pensioenfonds Vervoer dat klimaatverandering effect zal hebben op de beleggingsportefeuille doordat de energietransitie invloed zal uitoefenen op de allocatie van te beleggen middelen, maar ook door zwaardere beprijzing van de milieubelastende processen van ondernemingen in de portefeuilles.

Pensioenfonds Vervoer ziet in het thema klimaatverandering zowel een kans als een risico voor de beleggingsportefeuille. Kansen en risico's worden hierbij redelijk gelijkwaardig gezien. Thans is het zo dat in de uitwerking er iets meer prioriteit gegeven wordt aan risicobeperking."

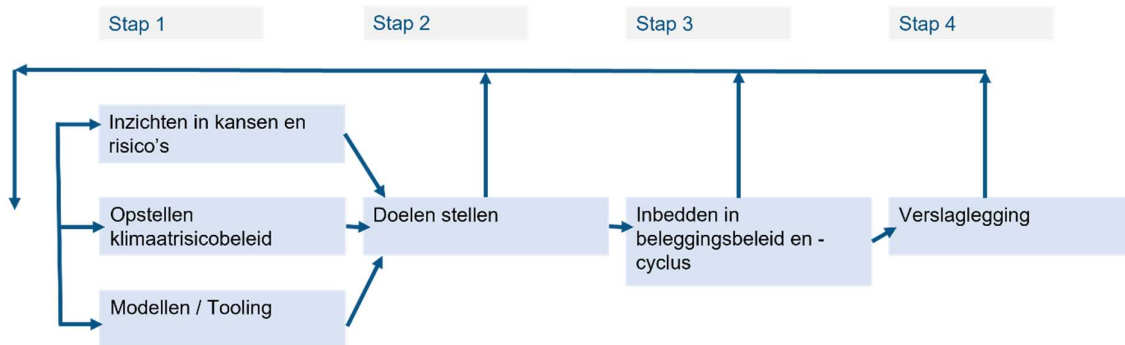
Doel van het beleid

Pensioenfonds Vervoer is een lange termijn belegger en heeft als doelstelling een goed pensioen voor nu en voor later voor haar deelnemers, de gewezen deelnemers en de pensioengerechtigden. Daarbij vindt Pensioenfonds Vervoer het belangrijk om rekening te houden met maatschappelijk verantwoord beleggen.

Binnen dat kader is het doel van het klimaatrisicobeleid om op een gestructureerde wijze risico's en kansen als gevolg van het klimaatrisico te identificeren, vervolgens risico's te mitigeren en/of kansen te benutten en uiteindelijk de impact van het beleid te meten en hierover te rapporteren.

Daarnaast heeft het beleid tot doel om te voldoen aan de kaders van wet- en regelgeving die betrekking hebben op klimaatrisico's, zoals bijvoorbeeld IORP II en SFDR.

Schematisch komt dit tot uitdrukking in het onderstaande figuur:

Doelstelling rondom CO₂ uitstoot

De doelstelling van Pensioenfonds Vervoer is om met de inzet van de verschillende MVB instrumenten bij te dragen tot het reduceren van de CO₂ uitstoot van ondernemingen waarin het pensioenfonds belegt. Ook willen wij een positieve bijdrage leveren aan de energietransitie.

Om de voortgang in de reductie van CO₂ uitstoot te monitoren, meten wij de CO₂ uitstoot van onze portefeuille en rapporteren hierover. Ook zetten we de uitstoot af tegen onze historische uitstoot.

We hanteren daarbij de volgende doelstelling. In 2030 willen we dat de CO₂ uitstoot van de portefeuille 50% lager is dan de uitstoot eind 2020. In 2050 willen we een 'net zero' uitstoot gerealiseerd hebben. Wij monitoren de voortgang van de CO₂ uitstootreductie, onder meer in de maandelijkse bestuursrapportage.

Instrumenten

Dialogo voeren met ondernemingen

Pensioenfonds Vervoer stelt zich op als betrokken belegger en brengt CO₂-reductie en klimaatverandering als thema naar voren in zijn engagementbeleid. De dialoog met ondernemingen zal waar mogelijk en realistisch gericht zijn op het verhogen van bewustzijn ten aanzien van klimaatrisico's en de afspraken uit het klimaatakkoord van Parijs, het bereiken van gedragsverandering en het verhogen van transparantie. Het doel van de dialoog is om:

- Geselecteerde bedrijven te bewegen om een lange termijn klimaatstrategie te formuleren waarbij ze rekening houden met strategische en financiële risico's en kansen als gevolg van klimaatverandering zoals veranderingen in beleid, mogelijke invoering of verhoging van een CO₂-prijs, markt- en technologische ontwikkelingen. Deze komen idealiter naar voren door een gedegen onderbouwde risicoanalyse en het opstellen van een 2°C scenario.

- Kennis en expertise ten aanzien van klimaatverandering binnen besturen te bevorderen met als doel de financiële risico's van klimaatverandering te beheersen en emissiereductiedoelen te integreren in de belangrijkste prestatie-indicatoren van het management.
- Ondernemingen te bewegen transparanter te rapporteren over de financiële risico's van klimaatverandering. Waarbij van ondernemingen wordt verwacht dat ze zich committeren aan meetbare doelen rondom klimaat, energie-efficiëntie en dat ondernemingen zich verbinden aan wetenschappelijk onderbouwde doelstellingen ('Science Based Targets');
- De absolute uitstoot van broeikasgassen vanuit de eigen bedrijfsvoering, de keten, de geproduceerde producten en geleverde diensten en afkomstig van de werknemers te verminderen;
- De ontwikkeling van producten en activiteiten die de uitstoot van broeikasgassen verminderen en inkomsten genereren voor een onderneming te stimuleren.

Engagement rondom klimaat vindt zowel normatief als thematisch plaats. Ook is Pensioenfonds Vervoer via onze integraal vermogensbeheerder aangesloten bij de collectieve engagement trajecten van Climate Action 100+.

Uitsluitingen

Zoals beschreven onder hoofdstuk 3 hanteert Pensioenfonds Vervoer uitsluitingsgrondslagen die betrekking hebben op klimaat. Deze ondernemingen sluit Pensioenfonds Vervoer uit:

- Producenten van steenkool en teerzanden
- Ondernemingen die schaliegas en olie produceren of zich bezighouden met winning van olie en gas in het Arctische gebied
- Ondernemingen met een gebrekkig klimaatbeleid

Zie voor de gehanteerde methodieken de uitgebreide beschrijving in hoofdstuk 3.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invulling te geven aan de rol van betrokken belegger en om invloed uit te oefenen op ondernemingen. Het onderwerp klimaatverandering staat steeds vaker op de agenda van de aandeelhoudersvergaderingen. Zo wordt steeds vaker het behalen klimaatdoelstellingen gekoppeld aan het beloningsbeleid. Pensioenfonds Vervoer verwacht dat deze ontwikkeling verder zal toenemen. Daarnaast blijft het aantal aandeelhoudersvoorstellen gerelateerd aan klimaatverandering stijgen. De onderwerpen liggen vaak in het verlengde van de bovengenoemde engagement doelstellingen en zijn gericht op transparantie, stellen van ambitieuze klimaatdoelstellingen en het meenemen van klimaatverandering in de strategie. Ook in het stembeleid van Pensioenfonds Vervoer is het thema klimaat bij verschillende elementen verankerd, zoals bij benoemingen en beloningen van bestuurders.

Waar nodig en mogelijk zal Pensioenfonds Vervoer het stem- en agenderingsrecht proactief gebruiken om bovenstaande punten kracht bij te zetten in de praktijk.

Integratie in het beleggingsproces

Binnen de beleggingsprocessen wordt rekening gehouden met ESG. Pensioenfonds Vervoer heeft specifieke ESG-benchmarks ontwikkeld voor een aantal aandelenmandaten. In deze benchmarks is klimaat een belangrijke factor. We hanteren hiervoor twee verschillende benchmarks:

- Eén benchmark is een Paris-aligned benchmark. Deze benchmark dient minimaal 50% CO₂ reductie te hebben ten opzichte van de wereldwijde aandelenindex voor ontwikkelde landen medio 2020. Daarnaast moet het 10% additionele CO₂ reductie realiseren per jaar.

- De andere benchmark is in brede zin gericht op een positieve impact op de SDGs, en dient daarnaast minimaal 50% CO₂ reductie te hebben ten opzichte van de wereldwijde aandelenindex voor ontwikkelde landen op dit moment.

Verder leggen wij met onze externe vermogensbeheerders CO₂ uitstoot reductiepaden vast door middel van aangepaste mandaatrichtlijnen. We zijn hiermee gestart in 2022 en verwachten de laatste richtlijnen in 2024 te kunnen aanpassen.

Doelinvesterings (impact beleggen)

Om de energietransitie te stimuleren belegt Pensioenfonds Vervoer in green bonds. Daarom heeft Pensioenfonds Vervoer een doelallocatie vastgesteld van 25% in de bedrijfsobligatieportefeuilles sinds 2022.

Ook beleggen wij in illiquide doelinvesterings die (geheel of mede) tot doel hebben om een bijdrage te leveren aan de energietransitie en/of aan klimaatadaptatie. Een voorbeeld hiervan is onze investering in een fonds dat duurzame energie infrastructuur bouwt in Europa.

Verdere ontwikkeling

Databronnen over klimaatrisico zijn nog volop in ontwikkeling. Momenteel monitoren we met meerdere bronnen de klimaatrisico's in onze portefeuille. Dit doen we onder meer door middel van:

- CO₂ uitstoot en intensiteit van de portefeuille
- Climate Value at Risk – tooling
- Low Carbon Transition Score
- Grootste uitstoters van CO₂ in de portefeuille
- Water stress scores

Met uitzondering van de eerder beschreven methodiek rondom CO₂ uitstoot lenen deze methodieken zich op dit moment (nog) niet om ze in te zetten als 'stuurmiddel'. Wij blijven gerichte methoden onderzoeken en beoordelen om de klimaatrisico's te identificeren in de beleggingsportefeuille.

Thema Milieu - Biodiversiteit

Context en urgentie

Al decennialang gaat het aantal plant- en diersoorten en hun leefomgevingen achteruit. Het tempo van dit verlies aan biodiversiteit is zorgwekkend en heeft een zware impact op onze samenleving als de huidige trend niet wordt doorbroken. Dit blijkt uit verschillende recente wetenschappelijke publicaties. Zo publiceerde het door de Verenigde Naties ondersteunde Intergouvernementeel Platform voor Biodiversiteit en Ecosysteemdiensten (IPBES) in 2019 een rapport dat laat zien dat circa 1 miljoen plant- en diersoorten in de komende jaren verloren dreigen te gaan. Dat is meer en sneller dan ooit tevoren¹². Het World Economic Forum stelde dat biodiversiteitsverlies en de instorting van ecosystemen het vierde grootste wereldwijde lange termijn risico is, na het onvermogen om klimaatverandering te mitigeren, het onvermogen om aan te passen aan klimaatverandering en natuurrampen en extreme weersomstandigheden¹³. Ook De Nederlandsche Bank (DNB) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) benadrukken het belang van biodiversiteit als de basis voor (menselijk) leven¹⁴. Zij noemen het verlies aan biodiversiteit door menselijk handelen als één van de grootste risico's voor onze economie en samenleving. Dat raakt dus ook de beleggingsportefeuille van Pensioenfonds Vervoer.

Biodiversiteit is daarmee een relevant en urgent thema. Biodiversiteit wordt in het VN biodiversiteitsverdrag (Convention on Biological Diversity, 1992) gedefinieerd als: “de variabiliteit in organismen uit de gehele wereld, waaronder terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische verbanden waar ze deel van uitmaken; de diversiteit betreft de variatie binnen soorten, tussen soorten en tussen ecosystemen”.

De natuur op aarde floreert dankzij de diversiteit van levende organismen. De planten, dieren en organismen die in een bepaald gebied leven zijn onderling afhankelijk van elkaar. Samen vormen zij ecosystemen, zoals bijvoorbeeld oerwouden, koraalriffen of rivierdelta's. In een ecosysteem is de balans tussen de soorten van groot belang. Als die balans goed is, kan een ecosysteem duurzaam voor de mens waardevolle producten produceren. Ecosystemen zijn dus essentieel om de productie van onze grondstoffen in stand te houden. Zo is ongeveer driekwart van de ongeveer 100 wereldwijd meest gebruikte voedselgewassen, waaronder groenten, fruit, cacao en amandelen, in meer of mindere mate afhankelijk van dierlijke bestuiving¹⁵. Maar ook water en een schone en vruchtbare bodem zijn nodig om gewassen te laten groeien. Gezonde ecosystemen vertegenwoordigen hiermee een grote economische waarde.

Volgens het IPBES zijn de vijf belangrijkste oorzaken van biodiversiteitsverlies het gevolg van menselijk handelen¹⁶:

1. Landgebruik en verandering in landgebruik
2. Klimaatverandering
3. Vervuiling
4. Overexploitatie van natuurlijke hulpbronnen
5. Invasieve soorten

¹² IPBES (2019), Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services - <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

¹³ World Economic Forum (2023): The Global Risks Report 2023, 18th edition

¹⁴ DNB (2020): 'Biodiversiteit en de financiële sector: een kruisbestuiving'; PBL (2022): 'Exploring Nature-Positive Pathways'

¹⁵ UNEP-WCMC, & NCF (2018), Exploring Natural Capital Opportunities, Risks and Exposure Database - <https://encore.naturalcapital.finance/en/>

¹⁶ IPBES (2019), Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services - <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

Risico's voor Pensioenfonds Vervoer

Pensioenfonds Vervoer belegt in bedrijven die direct (via productieprocessen) of indirect (via de keten) een negatieve impact kunnen hebben op biodiversiteit. Bijvoorbeeld omdat zij bijdragen aan ontbossing, bodemuitputting, overexploitatie van natuurlijke hulpbronnen en organismen (denk aan overbevissing) of milieuvervuiling en klimaatverandering. Daarnaast kan Pensioenfonds Vervoer via zijn investeringen bijdragen aan biodiversiteitsherstel. Andersom financiert Pensioenfonds Vervoer ook bedrijven die voor de productie van hun goederen en diensten direct of indirect afhankelijk zijn van biodiversiteit.

Afname van biodiversiteit kan zodoende grote financiële gevolgen hebben voor Pensioenfonds Vervoer en brengt de volgende beleggingsrisico's met zich mee¹⁷:

1. Fysiske risico's: Investeerders worden blootgesteld aan fysiske risico's doordat bedrijven afhankelijk zijn van biodiversiteit. Dit betreft onder andere de beschikbaarheid van voldoende grond- en oppervlakte water, gewassen en bestuiving. Bedrijven die afhankelijk zijn van deze ecosysteemdiensten, kunnen problemen ondervinden bij de productie van hun producten. Dit leidt tot verlies van winstgevendheid.
2. Transitierisico's: Veranderende consumentenvoorkeuren en wet- en regelgeving, waarbij biodiversiteit een belangrijkere positie inneemt, dwingen ondernemingen te verduurzamen. Dit vormt een risico voor ondernemingen met een relatief hoge negatieve impact op de biodiversiteit die niet snel kunnen of willen verduurzamen, zoals bedrijven die opereren in gebieden met hoge biodiversiteitswaarde, die een beschermde status krijgen.
3. Reputatierisico's: Er kan sprake van reputatierisico zijn als de negatieve impact op biodiversiteit leidt tot reputatieschade voor een onderneming of haar financiers. Denk hierbij bijvoorbeeld aan bedrijven die bijdragen aan grootschalige ontbossing of vervuiling.

Doelstelling

De doelstelling van Pensioenfonds Vervoer is om met de inzet van de verschillende MVB instrumenten bij te dragen aan het beperken van biodiversiteitsverlies voor de ondernemingen waarin Pensioenfonds Vervoer belegt. Pensioenfonds Vervoer wil de gevoeligheid van de performance van bedrijven voor biodiversiteitsverlies monitoren en dat risico beperken. Ook wil Pensioenfonds Vervoer waar mogelijk een positieve bijdrage leveren aan biodiversiteitsherstel.

Instrumenten

Dialogo voeren met ondernemingen

Normatieve dialoog

Onder het bestaande normatieve engagement programma voert Pensioenfonds Vervoer de dialoog met ondernemingen die de uitgangspunten van het *UN Global Compact* (waaronder de arbeidsnormen van de ILO), de *OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen* of de *UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, schenden of dreigen te schenden. Daarbij wordt specifiek aandacht besteed aan het thema milieu waar het thema biodiversiteit onder valt.

Pensioenfonds Vervoer stelt in het huidige normatieve engagement programma schendingen op het gebied van biodiversiteit vast aan de hand van diverse internationale richtlijnen en standaarden, met behulp van data van onafhankelijk onderzoeksbureau ISS ESG. De internationale normen en verdragen die hiervoor het uitgangspunt vormen zijn:

- De Verklaring van Rio inzake Milieu en Ontwikkeling (1992)

¹⁷ DNB (2020): 'Biodiversiteit en de financiële sector: een kruisbestuiving'

- SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie; subdoelstelling 12.4: Milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval
- SDG 15: Leven op het land; Het behoud, herstel en het duurzaam gebruik van terrestrische en inlandse zoetwaterecosystemen en hun diensten waarborgen, in het bijzonder bossen, moeraslanden, bergen en droge gebieden

De concrete normen en standaarden waaraan de activiteiten van ondernemingen worden getoetst zijn:

- OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen, VI. Milieu
- UN Global Compact, Principles 7, 8, 9
- International Finance Corporation Performance Standards on Environmental and Social Sustainability, Performance Standard 1: Assessment and Management of Environmental and Social Risks and Impacts (2012)
- International Finance Corporation Performance Standards on Environmental and Social Sustainability, Performance Standard 6: Biodiversity Conservation and Sustainable Management of Living Natural Resources (2012)

Thematische dialoog

Pensioenfonds Vervoer stelt zich op als betrokken belegger. Onder het bestaande thematische engagement beleid is biodiversiteit een van de thema's. De huidige focus van het thematische engagement thema ziet op biodiversiteit en voedselproductie. Twee voornaamste aspecten van biodiversiteitsverlies vormen een groot risico voor de toekomst van de voedselproductie: verlies van bodemkwaliteit en afname van insectenpopulaties (met name bestuivers). En ook uitdroging door overmatig watergebruik of klimaatverandering, en grond- en watervervuiling zijn van belang¹⁸. Voor de beheersing van deze risico's liggen grote kansen voor verbetering in de keten van sectoren gericht op voedselproductie, handel en retail. Bij de selectie van ondernemingen voor engagement onderzoekt Pensioenfonds Vervoer dan ook primair welke ondernemingen met deze ketenrisico's in de beleggingsportefeuille voorkomen.

Inzet van de engagement is dat bedrijven zichtbaar meerdere van de onderstaande stappen zetten binnen drie jaar:

1. Beleid en bestuur
 - a. Biodiversiteitsbeleid: De onderneming benoemt het belang van het behoud van biodiversiteit in het beleid van de onderneming;
 - b. Het bestuur van de onderneming geeft blijk van de urgentie van het thema biodiversiteit en stelt doelen en neemt verantwoordelijkheid voor de uitvoering ten aanzien van:
 - i. Tegengaan van ontbossing / bescherming van natuur
 - ii. Bescherming en verbetering van biodiversiteit rond gebruik van bestaande landbouwgrond en gedegradeerde landbouwgronden;
2. Structurele analyse en aanpak in 5 stappen¹⁹
 - a. Impact meten
 - b. Interpreteren en prioriteren
 - c. Doelen stellen
 - d. Implementatie
 - e. Voortgang meten en rapporteren
3. Samenwerking met andere bedrijven en in de keten

¹⁸ IPBES (2016) Assessment Report on Pollinators, Pollination and Food Production

¹⁹ Deze 5-stapsaanpak is ontleend aan de 'Initial Guidance for Business' van het Science Based targets for Nature initiatief

4. Rapportage

Het huidige thema biodiversiteit loopt eind 2023 af. Het thema zal een doorstart maken met nieuwe bedrijven. Onderdeel hiervan zal zijn samenwerking met Nature Action 100. Dit is een wereldwijd engagementinitiatief voor investeerders dat zich richt op het stimuleren van ambities en actie door bedrijven om het verlies aan natuur en biodiversiteit tegen te gaan.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invulling te geven aan de rol van betrokken belegger en invloed uit te oefenen op ondernemingen. Waar nodig en mogelijk zal Pensioenfonds Vervoer het stem- en agenderingsrecht proactief gebruiken om bovenstaande punten kracht bij te zetten in de praktijk. Onder het bestaande stembeleid wordt al positief gestemd op aandeelhoudersresoluties die raakvlakken hebben met biodiversiteit. De verwachting is dat biodiversiteitsgerelateerde aandeelhoudersresoluties de komende jaren zullen toenemen.

Uitsluiten

Binnen de bestaande uitsluitingscriteria van Pensioenfonds Vervoer is aandacht voor ondernemingen die de milieunormen (waaronder biodiversiteit) ernstig en structureel schenden. De specifieke normen op biodiversiteit zijn hierboven benoemd onder de normatieve dialoog. Een niet-succesvolle dialoog kan leiden tot uitsluiting. Pensioenfonds Vervoer hanteert hiervoor een robuust proces waarin de ernst van schending, bereidheid van onderneming om in dialoog te gaan met Pensioenfonds Vervoer en de maatregelen die de onderneming treft om de schending op te heffen, meewegen in de besluitvorming om een onderneming uit te sluiten. Daarnaast worden ondernemingen uitgesloten met een ernstige, geverifieerde schending (kwalificatie 'rood' van ISS ESG).

Integratie in het beleggingsproces

Een nieuw onderdeel van dit biodiversiteitsbeleid is dat Pensioenfonds Vervoer voornemens is stappen te zetten om verder inzicht te krijgen in financiële biodiversiteitsrisico's voor specifieke beleggingen. De data voor structurele analyse van beleggingsportefeuilles op het gebied van biodiversiteit is nog in ontwikkeling. Komende jaren zet Pensioenfonds Vervoer zich in om de biodiversiteitsimpact en -risico's in de (aandelen- en bedrijfsobligatie) portefeuilles te meten aan de hand van beschikbare data en methodes. Pensioenfonds Vervoer zet zich in om voldoende inzicht te verwerven om doelstellingen en ESG-integratie in het beleggingsproces verder vorm te geven en in te zetten voor het beperken van biodiversiteitsverlies.

Pensioenfonds Vervoer wil data gebruiken waarmee het in kaart kan brengen wat:

- a. het verlies van biodiversiteit is, veroorzaakt door ondernemingen in de beleggingsportefeuilles (zowel per onderneming als per portefeuille) (negatieve impact);
- b. de mate is waarin ondernemingen in de portefeuille afhankelijk zijn van biodiversiteit (risico's);
- c. indien mogelijk; wat de kansen zijn m.b.t. beleggingen die bijdragen aan het voorkomen van het verlies van biodiversiteit of het bevorderen van biodiversiteit (positieve impact).

De verwachting is dat de data hiervoor in 2024 beschikbaar komt en Pensioenfonds Vervoer dan een eerste analyse kan doen.

In 2024 wil Pensioenfonds Vervoer daarnaast de sub-thema's 'Water' en 'Afval' verder uitwerken.

Bijlage 1: 'Due diligence proces'

1. Inleiding due diligence

Zoals aangeven in 3.1 van het MVB beleid doorloopt Pensioenfonds Vervoer periodiek een screening van bedrijven op het schenden van de internationale normen. In deze bijlage geeft Pensioenfonds Vervoer aan welke stappen worden doorlopen in dit proces, ook wel de due diligence cyclus genoemd.

Pensioenfonds Vervoer doorloopt periodiek een due diligence cyclus om de daadwerkelijke en mogelijke negatieve impact van de beleggingen op duurzaamheidsfactoren te identificeren, te voorkomen en te verminderen alsmede om verantwoording af te leggen over hoe het pensioenfonds omgaat met de geïdentificeerde risico's.

Due diligence is er op gericht om de belangrijkste ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren (dus de negatieve impact voor de samenleving en het milieu in zowel de beleggingsportefeuille als bij potentiële beleggingen) te identificeren, prioriteren en analyseren.

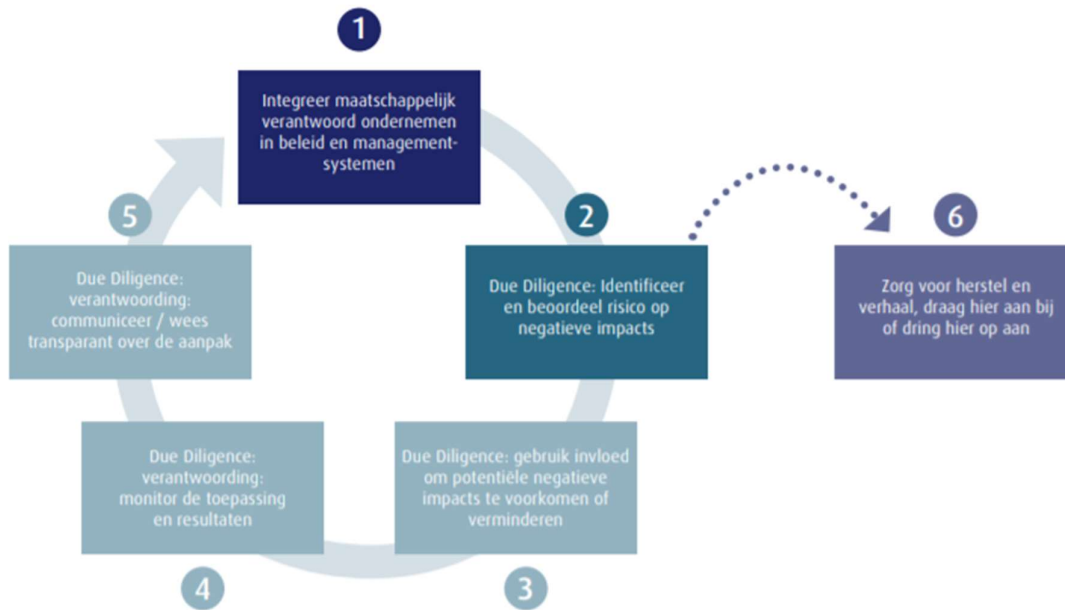
In deze bijlage gaan we nader in op de verschillende stappen van het due diligence proces. Daarbij hanteren wij het model en de terminologie van het Instrumentarium van het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen²⁰. Zie tevens figuur 1.

NB: De stappen in figuur 1 hebben een afwijkende benaming van de stappen die in het 'Instrumentarium Convenant Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen' worden genoemd en die zijn uitgewerkt in deze bijlage. Figuur 1 is namelijk oorspronkelijk afkomstig uit de OESO-Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen. Het instrumentarium maakt de vertaalslag van het due diligence proces van de OESO-Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen naar het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Convenant voor Pensioenfondsen en hanteert daarom afwijkende benamingen.

²⁰ <https://www.imvoconvenanten.nl/-/media/imvo/files/pensioenfondsen/instrumentarium.pdf?la=nl&hash=8B14DB50274FC744ADA75207D2B28876>

Figuur 1: Due diligence cyclus

Bron: Instrumentarium Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Pensioenfondsen

Toelichting op de verschillende stappen van het due diligence proces

Stap 1 Inbedden van ESG in relevant beleid en managementsystemen

Pensioenfonds Vervoer onderschrijft de ESG-due diligence stappen conform het OESO-richtsnoer²¹. Wij streven via onze beleggingen naar (maatschappelijke) lange termijn waardecreatie en identificeren en beoordelen aan de hand van een due diligence screening de daadwerkelijke en potentiële negatieve impact in de beleggingsportefeuille. Deze due diligence screening wordt uitgevoerd door onze integraal vermogensbeheerder (Achmea Investment Management) op basis van ISS-ESG informatie.

Stap 2 Identificeren en beoordelen van daadwerkelijke en potentiële negatieve impact in de beleggingsportefeuille en bij potentiële beleggingen

Bij het screenen van onze beleggingsportefeuille (wereldwijde aandelen en bedrijfsobligaties) worden (potentiële) negatieve impacts op de samenleving en het milieu geïdentificeerd. Dit zijn de belangrijkste (potentiële) ongunstige effecten van onze beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren.

Ter beoordeling wordt vervolgens gekeken naar de impact van het gedrag van de onderneming op de samenleving en/of het milieu en de ernst, schaal en onomkeerbaarheid van de schending. Dit houdt het volgende in:

- Ernst verwijst naar de heftigheid van de negatieve impact.
- Met schaal wordt het bereik van het gevolg bedoeld, bijvoorbeeld het aantal mensen dat wordt getroffen of kan worden getroffen of de omvang van de milieuschade.

²¹ <https://mneguidelines.oecd.org/RBC-for-Institutional-Investors.pdf>: "Responsible business conduct for institutional investors"

- Onomkeerbaarheid verwijst naar de grenzen aan de mogelijkheden om de situatie van de getroffen personen of het milieu te herstellen, zodat deze overeenkomt met de situatie voorafgaand aan de negatieve impact.

Tevens wordt de mate van waarschijnlijkheid meegewogen. Het screeningsproces wordt vier maal per jaar uitgevoerd aan de hand van de bevindingen van het onderzoeksbureau ISS-ESG.

Thematische aandachtsgebieden voortkomend uit de due diligence

De uitkomsten van de due diligence screening worden gecategoriseerd naar thematische aandachtsgebieden en beoordeeld op de mate van betrokkenheid van de onderneming en het effect op de samenleving of het milieu. De onderneming krijgt bij de prioriteringsbeoordeling een kwalificatie van rood, oranje of groen op basis van de ISS-ESG data. Deze kwalificatie wordt vervolgens gebruikt bij de prioritering van de thematische aandachtsgebieden.

De thematische aandachtsgebieden voor Pensioenfonds Vervoer zijn gerelateerd aan mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie. Ondernemingen die zich niet houden aan deze normen worden als (potentieel) risicovol beschouwd voor de samenleving of het milieu. In paragraaf 2 van deze bijlage worden de (internationale) standaarden uiteengezet die gebruikt worden bij de thematische aandachtsgebieden. Deze thematische aandachtsgebieden zijn al sinds de start van het toepassen van het MVB beleid (2008) integraal onderdeel van het normenkader dat breed gedragen is door de deelnemers van Pensioenfonds Vervoer.

Pensioenfonds Vervoer prioriteert de daadwerkelijke en potentiële negatieve impact aan de hand van de ernst en waarschijnlijkheid en gebruikt voor alle geïdentificeerde casussen zijn invloed om de negatieve impact te voorkomen en/of te mitigeren. Hierbij wordt geen nadere prioritering gemaakt tussen thematische aandachtsgebieden, locatie waar de daadwerkelijke of potentiële negatieve impact zich voordoet of de omvang van onze positie in een onderneming.

Stap 3 Negatieve impacts voorkomen en/of mitigeren en stap 6 (herstel en verhaal)

Wanneer ondernemingen in onze beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken of dreigen te veroorzaken, gebruiken wij onze invloed om deze negatieve impact te voorkomen en/of te mitigeren en indien nodig om herstelmaatregelen en/of compensatie mogelijk te maken. Dit doen wij via engagement. Waar nodig en mogelijk voeren we extra invloed uit door te stemmen op aandeelhoudersvergaderingen.

Wanneer ondernemingen waarin wij beleggen negatieve impact hebben veroorzaakt c.q. daaraan hebben bijgedragen, verlangen wij dat zij herstelmaatregelen uitvoeren en/of benadeelden compensatie bieden c.q. daaraan bijdragen.

De nadere invulling van ons engagement- en stembeleid vindt u in paragraaf 3.2 van het MVB beleid en in de halfjaarlijkse rapportages over MVB. In het uiterste geval kunnen wij besluiten om te desinvesteren en de onderneming uit te sluiten van onze beleggingsportefeuille.

Stap 4 Monitoring van implementatie en resultaten

De voortgang en impact van ons engagementbeleid ten aanzien van de geïdentificeerde negatieve impact wordt gemonitord via een halfjaarlijkse MVB rapportage opgesteld door onze integraal vermogensbeheerder (Achmea Investment Management).

Stap 5 Verantwoording

Halfjaarlijks leggen we aan onze deelnemers en andere belanghebbenden verantwoording af via een publieke versie van het MVB halfjaarverslag. Deze is beschikbaar op onze website:

<https://www.pfvervoer.nl/over-ons/beleggen/verantwoord-beleggen>

2. Overzicht van standaarden die gebruikt worden bij thematische aandachtsgebieden

2.1 Mensenrechten

De *rechten van de mens* vormen één van de vier hoofdthema's van het UN Global Compact en worden geadresseerd door de eerste twee principes van het UN Global Compact (zie tevens onderstaande tabel). Deze principes staan echter niet op zichzelf en zijn gekoppeld aan, en uitgewerkt in, diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 1). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS-ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op eventuele schendingen van mensenrechten.

In de UN Guiding Principles on Business & Human Rights (UNGPs), staat specifiek beschreven hoe bedrijven met deze richtlijnen en verdragen dienen om te gaan en wat hun verantwoordelijkheden zijn. Of zoals de opsteller van de UNGPs, Professor John Ruggie stelt:

“The Guiding Principles’ normative contribution lies not in the creation of new international law obligations but in elaborating the implications of existing standards and practices for states and businesses; integrating them within a single, logically coherent and comprehensive template; and identifying where the current regime falls short and how it could be improved”.

TABEL 1. PRINCIPES UN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA MENSENRECHTEN

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Mensenrechten	Principe 1	Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren.	IV. Mensenrechten . Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. De VN-verklaring over de rechten van inheemse volkeren.
	Principe 2	Bedrijven dienen ervoor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.	VIII. Consumentenbelangen IV. Mensenrechten	ILO conventie 169 betreffende inheemse en in stamverband levende volken in onafhankelijke landen. Tripartite ILO-verklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid. Geneefse conventie. Haagse conventie. Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

In de praktijk hebben mensenrechtenschendingen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Beperking van het recht op zelfbeschikking
- Activiteiten in controversiële landen strijdig met het humanitair recht
- Het niet respecteren van rechten van inheemse volken
- Beperking van vrijheid van meningsuiting

Beperking van het recht op zelfbeschikking

Het recht op zelfbeschikking van volken is opgenomen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en is uitgewerkt in twee bindende VN verdragen: 'Burgerrechten en Politieke Rechten' (BuPo) en 'Economische, Sociale en Culturele Rechten' (EcSoCu). Deze verdragen werden in 1966 aanvaard en gingen in 1976 van kracht. Het individuele recht op zelfbeschikking kan gezien worden als een element van de persoonlijke vrijheid en daarmee als een grondslag van de mensenrechten. Hierdoor vormen kwesties waarin ondernemingen bijdragen aan een beperking van het recht op zelfbeschikking een mensenrechtenschending.

Activiteiten in controversiële landen strijdig met het humanitair recht

Ten aanzien van de kwestie 'Activiteiten in controversiële landen strijdig met het humanitair recht' is het van belang dat ondernemingen ten aanzien van degenen die gevolgen van hun activiteiten ondervinden internationaal erkende mensenrechten respecteren. De 'UN Guiding Principles on Business & Human Rights', die zijn geïntegreerd in de OESO-richtlijnen, bieden voor bedrijven een hanteerbaar beleidskader over de toepassing van mensenrechten en de UN Global Compact principes. Specifiek voor de activiteiten van bedrijven die te maken hebben met oorlogen of bezettingen biedt ook de Geneefse conventie een geschikt raamwerk.

Het niet respecteren van rechten van inheemse volken

De VN aanvaardden in 2007 een 'Verklaring over de rechten van inheemse volken'. De rechten van inheemse volken zijn daarmee pas in recente jaren formeel erkend. In de 'VN-richtlijnen voor mensenrechten ten behoeve van bedrijven' wordt gewezen op de landrechten en andere rechten van inheemse volken. Enkele landen met belangrijke inheemse minderheden stemden tegen de verklaring, waaronder de VS, Canada, Nieuw Zeeland en Australië. Het belangrijkste verdrag is de ILO-conventie (no. 169) over inheemse en tribale volken in onafhankelijke landen. Voor deze toetsing is de bepaling dat ondernemingen de mensenrechten 'van personen die tot specifieke (bevolkings-)groepen horen die bijzondere aandacht vereisen' dienen te respecteren, indien zij een ongunstig effect op de mensenrechten van die personen kunnen hebben.

Beperking van vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting is de vrijheid van burgers om hun overtuigingen kenbaar te maken, zonder voor vervolging door de staat te hoeven vrezen. Vrijheid van meningsuiting wordt vaak beschouwd als een integraal concept in democratieën maar is soms minder evident bij andere staatsvormen. De vrijheid om zonder angst voor vervolging je mening te kunnen uiten staat expliciet vermeld in de 'Universele Verklaring van de Rechten van de Mens'.

2.2 Arbeidsnormen

Het respecteren van arbeidsnormen is één van de vier hoofdthema's van het UN Global Compact en wordt geadresseerd door de principes 3, 4, 5 en 6. Deze principes zijn gekoppeld aan, en uitgewerkt in diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 2). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS-ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op eventuele schendingen van arbeidsnormen.

TABEL 2. PRINCIPES UN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA ARBEIDSRECHTEN

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Arbeidsrechten	Principe 3	Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 87 betreffende de vrijheid tot het oprichten van vakverenigingen en de bescherming van het vakverenigingsrecht. ILO conventie 98 betreffende Toepassing van het recht van organisatie en collectieve onderhandeling.
	Principe 4	Bedrijven dienen alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 29 over dwangarbeid. ILO conventie 105 betreffende de afschaffing van dwangarbeid.
	Principe 5	Bedrijven dienen zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 138 betreffende de minimumleeftijd voor arbeid. ILO conventie 182 betreffende het effectief afschaffen van kinderarbeid. UN Verdrag over de rechten van het kind.
	Principe 6	Bedrijven dienen discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.	V. Werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen	ILO conventie 100 betreffende gelijke beloning. ILO conventie 111 betreffende discriminatie met betrekking tot arbeid en beroep.

Naast de UN Global Compact principes over arbeidsnormen zijn de internationale afspraken over minimale arbeidsnormen van belang, welke zijn vastgelegd in Conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie van de Verenigde Naties: de ILO-Conventies. Deze bieden een internationaal breed geaccepteerd raamwerk om bedrijven te beoordelen. Ook de 'UN Guiding Principles on Business & Human Rights' bieden een praktisch raamwerk om te beoordelen waar de verantwoordelijkheden van bedrijven bij arbeidsrechten beginnen en eindigen. In de praktijk hebben arbeidsnormenschendingen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Beperking van vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen
- Gebruik van dwangarbeid in de toeleveringsketen
- Kinderarbeid in de toeleveringsketen
- Discriminatie met betrekking tot arbeid en beroep
- Veiligheid van werknemers

Beperking van vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen

Vakbondsvrijheid wordt genoemd in de derde richtlijn van het UN Global Compact. Deze luidt: "Businesses should uphold the freedom of association and the effective recognition of the right to collective bargaining." De ILO-conventies 87 en 98 stellen dat vakbonden ongestoord moeten kunnen onderhandelen met werkgevers over arbeidsvoorwaarden en dat vrijheid van organisatie en daarmee het recht om lid te worden van een vakbond tot de fundamentele mensenrechten behoort. Nederland heeft beide verdragen geratificeerd.

Gebruik van dwangarbeid in de toeleveringsketen

Het vierde principe van het Global Compact behandelt verplichte en gedwongen arbeid. Deze worden geadresseerd in de ILO-conventies 29 en 105 en hierin wordt onder andere gesteld dat bedrijven niet mogen profiteren van dwangarbeid of slavernij.

Kinderarbeid in de toeleveringsketen

Het vijfde principe uit het UN Global Compact stelt dat bedrijven zich dienen in te spannen om kinderarbeid uit te bannen. Ook is kinderarbeid in strijd met de OESO-richtlijnen voor internationale ondernemingen en met de ILO-conventies ten aanzien van ‘de fundamentele principes en rechten op het werk’ en het ‘effectief afschaffen van kinderarbeid’ (ILO-verdragen 138 en 182).

Discriminatie met betrekking tot arbeid en beroep

Het zesde principe van het UN Global Compact gaat over het voorkomen van discriminatie in relatie tot werk en beroep. De ILO-conventies 100 en 111 en de OESO-richtlijnen bieden een kader voor bedrijven.

Veiligheid van werknemers

Niet expliciet genoemd in de principes van het UN Global Compact rond arbeidsrechten, maar vanzelfsprekend wel gelieerd aan de principes 1 en 2 op het gebied van mensenrechten, is de veiligheid van werknemers op de werkvloer. De OESO-richtlijnen bieden bedrijven handvatten om hier invulling aan te geven.

2.3 Milieu

Het milieu is het derde hoofdthema van het UN Global Compact en wordt geadresseerd door de principes 7, 8 en 9. Deze principes zijn gekoppeld aan, en uitgewerkt in diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 3). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS-ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op eventuele schendingen van milieunormen.

TABEL 3. PRINCIPES VN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA MILIEU

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Milieunormen	Principe 7	Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties.	VI. Milieu	Verdrag van Bazel inzake de beheersing van de grensoverschrijdende overbrenging van gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan. Verdrag van Rio de Janeiro inzake biodiversiteit. Rio verklaring over milieu en ontwikkeling.
	Principe 8	Bedrijven dienen initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen.	VI. Milieu	Kyoto Protocol. VN Raamwerk verdrag over klimaatverandering. Akkoord van Parijs.
	Principe 9	Bedrijven dienen de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.	VI. Milieu	Rio verklaring over milieu en ontwikkeling. Agenda 21.

De richtlijnen van het UN Global Compact betreffende het milieu zijn afgeleid van de ‘Rio verklaring inzake milieu en ontwikkeling’ en luiden: *“Business should support a precautionary approach to*

environmental challenges”, “Business should undertake initiatives to promote greater environmental responsibility” en “Business should encourage the development and diffusion of environmentally friendly technologies.”

In de praktijk hebben schendingen van milieunormen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Milieuvervuiling – grond, of watervervuiling
- Milieuvervuiling – bedreigen biodiversiteit

Milieuvervuiling – grond, of watervervuiling en bedreigen biodiversiteit

Het preventie- en voorzichtigheidsbeginsel samen met het beginsel dat de vervuiler betaalt zijn terug te vinden in de Rio Verklaring en vormen de basis van het referentiekader. Een strikter referentiekader wordt geboden door het Kyoto Protocol, het Verdrag van Bazel (gericht op gevaarlijke afvalstoffen en de verwijdering ervan) en het Biodiversiteitsverdrag van Rio de Janeiro. Deze specifieke en internationaal breed gedragen verdragen en conventies verwoorden welke verantwoordelijkheden ondernemingen hebben voor de effecten van hun activiteiten op lucht, water, bodem, klimaat, ecosystemen, biodiversiteit en gezondheid.

2.4 Anti-corruptie

Anti-corruptiebeleid is het vierde hoofdthema van het UN Global Compact en wordt geadresseerd door principe 10. Dit principe is gekoppeld aan, en uitgewerkt in, diverse richtlijnen en verdragen (zie tabel 4). Deze richtlijnen en verdragen worden door ISS-ESG meegenomen bij het screenen van bedrijven op het naleven van anti-corruptienormen.

TABEL 4. PRINCIPES VN GLOBAL COMPACT EN GELIEERDE VERDRAGEN OP HET THEMA ANTI-CORRUPTIE

	UN Global Compact		Relevante hoofdstukken	
Thema per Principe	Principe	Inhoud principe	OESO-richtlijnen	Relevante verdragen
Anti-corruptie	Principe 10	Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.	III. Informatieverstrekking	VN conventie tegen corruptie
			VII. Bestrijding van corruptie, omkopingsverzoeken, en afpersing	VN conventie tegen internationale georganiseerde criminaliteit
			X. Mededinging XI. Belastingen	

Principe 10 van het UN Global Compact betreft anti-corruptie en is afgeleid van de ‘VN Conventie tegen corruptie’ en de ‘VN Conventie tegen internationale georganiseerde criminaliteit’ en luidt: “Businesses should work against corruption in all its forms, including extortion and bribery.”

Het 10^e principe uit het UN Global Compact stelt dat bedrijven alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping dienen te voorkomen en te bestrijden. In de praktijk hebben anti-corruptieschendingen in het beleggingsuniversum veelal het volgende karakter:

- Omkopingspraktijken
- Afpersingspraktijken

Bijlage 2: Uitsluitingscriteria controversiële wapens

Wapens	Activiteiten onderhavig aan de uitsluitingscriteria
Nucleaire wapens	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling, testen, productie en onderhoud van nucleaire munitie. • Ontwikkeling, productie en onderhoud van raketten die hoofdzakelijk worden gebruikt voor het overbrengen van nucleaire munitie. • Ontwikkeling, productie en onderhoud van onderzeeboten uitgerust met ballistische raketten. <p>Activiteiten <u>niet</u> onderhavig aan de uitsluitende criteria:</p> <p>Ontwikkeling, productie en onderhoud van lanceerplatforms voor conventionele munitie die eventueel ook nucleaire wapens kunnen overbrengen, zoals bommenwerpers.</p>
Chemische wapens	Ontwikkeling, productie en onderhoud van chemische wapens.
Biologische wapens	Ontwikkeling, productie en onderhoud van biologische en toxische wapens.
Antipersoonsmijnen	Ontwikkeling, productie en onderhoud van antipersoonsmijnen.
Clustermunitie	<p>Ontwikkeling en productie van clustermunitie met ongeleide ‘sub munitie’ zonder back-up zelfvernietiging ontstekers (raketten, granaten, bommen, etc.) en essentiële onderdelen daarvan.</p> <p>Ontwikkeling en productie van ongeleide sub munitie zonder back-up zelfvernietiging ontstekers.</p> <p>Activiteiten <u>niet</u> onderhavig aan de uitsluitingscriteria:</p> <p>Ontwikkeling, productie en onderhoud van lanceerplatforms niet enkel bedoeld voor clustermunitie, zoals vliegtuigen, artillerie en raketwerpers.</p>
Witte fosfor	Ontwikkeling, productie en onderhoud van witte fosfor als wapen.

Bijlage 3: Uitgangspunten van de Global Compact van de Verenigde Naties

Het UN Global Compact verlangt van ondernemingen dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Ondernemingen die het UN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

- 1e principe: Ondernemingen dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en
- 2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

- 3e principe: Ondernemingen dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;
- 4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;
- 5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en
- 6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

- 7e principe: Ondernemingen dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;
- 8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en
- 9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

- 10e principe: Ondernemingen dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

Bijlage 4: Principles for Responsible Investment

In april 2006 zijn door de Verenigde Naties de *Principles for Responsible Investment* (PRI) gelanceerd. Deze principes zijn inmiddels door meer dan 1,000 institutionele beleggers wereldwijd ondertekend. De zes principes van PRI luiden als volgt:

1. Wij willen ESG onderwerpen integreren in onze beleggingsanalyse en besluitvormingsprocessen.
2. Wij willen een actieve aandeelhouder zijn die ESG onderwerpen integreert in het eigen corporate governance beleid.
3. Wij vragen van ondernemingen waarin we beleggen rapportage op het gebied van ESG onderwerpen.
4. Wij promoten PRI in de financiële sector.
5. Wij werken samen om PRI effectief te implementeren.
6. Wij zullen rapporteren over de activiteiten die wij doen om PRI te implementeren.

Bijlage 5: Beloningsbeleid

Context

Pensioenfonds Vervoer streeft – op de lange termijn - beloningen na die in positieve zin bijdragen aan een duurzame maatschappij voor mens en milieu. Pensioenfonds Vervoer wil daarom tegengaan (voor zover wij daar invloed op hebben) dat een beloningsbeleid:

1. leidt tot buitensporige beloningen;
2. het nemen van onverantwoorde risico's aanmoedigt;
3. de korte termijn boven de lange termijn plaatst of aanleiding is voor andere belangenconflicten.

Doelstelling

De invloed die Pensioenfonds Vervoer kan uitoefenen op het beloningsbeleid van externe partijen, veelal grote en internationale organisaties, is beperkt. Pensioenfonds Vervoer wil echter een bijdrage leveren aan de discussie over beloningen in de top van het bedrijfsleven en de financiële sector.

Instrumenten

Het pensioenfonds is van mening dat aandeelhouders in het algemeen meer stelling moeten nemen over de hoogte en inhoud van beloningspakketten. Idealiter heeft elke onderneming een beloningsbeleid dat past bij een beleid dat gericht is op een duurzame samenleving en een duurzaam rendement op de lange termijn, ook wel langetermijnwaardecreatie genoemd.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invloed uit te oefenen op ondernemingen. Naast onderwerpen als de benoeming van bestuurders, het goedkeuren van de jaarrekening, en de uitgifte van aandelen is het beloningsbeleid steeds vaker een onderwerp waar aandeelhouders op mogen stemmen. Door de invoering van de Shareholders Rights Directive II hebben aandeelhouders ten minste een adviserende stem bij het goedkeuren van het beloningsverslag en een goedkeurende stem bij het vaststellen van het beloningsbeleid voor de bestuurders van de ondernemingen. In het stembeleid van Pensioenfonds Vervoer is specifiek aandacht voor beloningsbeleid.

Dialoog voeren met ondernemingen

In aanloop van het stemseizoen in Nederland worden aandeelhouders geconsulteerd over eventuele wijzigingen in het beloningsbeleid van Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Via het Nederlandse corporate governance platform Eumedion worden, samen met andere institutionele beleggers, gesprekken gevoerd, o.a. over het beloningsbeleid. Pensioenfonds Vervoer is lid van Eumedion en laat zich hier vertegenwoordigen door de integraal beheerder.

Daarnaast voeren wij dialoog met ondernemingen op het gebied van leefbaar loon. Een leefbaar loon is een loon waarmee een werknemer kan voorzien in basisbehoeftes van zijn of haar gezin; van voeding, gezondheidszorg, kleding, huisvesting tot scholing. Met name de ondernemingen in kledingindustrie en de supermarktbranche vallen binnen het engagementprogramma leefbaar loon.

Beloningsbeleid van externe partijen

Bij de selectie van externe partijen, zoals vermogensbeheerders toetsen we expliciet het beloningsbeleid en nemen de uitkomsten mee in de beoordeling. Het beloningsbeleid dient transparant te zijn in de zin dat de methodiek en controleerbaarheid voldoende is gewaarborgd. Het beloningsbeleid voldoet aan, de voor de organisatie relevante, wet- en regelgeving.

Naast de keuze om wel of niet voor een bepaalde partij te kiezen, kan de vergoeding die het pensioenfonds betaalt, weliswaar indirect, ook van invloed zijn op het beloningsbeleid van een dienstverlener. Daarom streeft het pensioenfonds ernaar om alleen vaste vergoedingen te betalen²². Dat betekent dat we geen vergoeding geven die gerelateerd is aan het gerealiseerde rendement.

²² per deelnemer, per handeling of per euro belegd vermogen